

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Leto 1920. je prišla z dežele v majhno mesto židovska družina Fischerjeva. Na deželi so jim razbili trgovino in gostilno, in nič drugega jim ni kazalo, kakor preseliti se v mesto. Leto dni so se sicer potepali okoli, naposled pa se je Mimi Fischerjeva premislila in se spomnila svojega brata Arnsteina, ki je imel v mestu trgovino in dve hiši, in zatekla se je k njemu po pomoč. Žid Arnstein je res imel v mestecu dve hiši in veliko trgovino, in osemnajstega leta se mu ni zgodilo drugega, razen da so mu pokradli ogromno stvari. Toda hiši sta ostali. Vendar se je Mimi Fischerjeva motila, če je mislila, da jo brat sprejme z odprtimi rokami in ji dá stanovanje v boljši hiši, v oni namreč, ki stoji sredi mesta in kjer ima svojo trgovino. Brat jo je sicer vzel pod streho, a stanovanje ji je namenil v drugi hiši, ki stoji že skoraj zunaj mesta, v Solnčni ulici.

„Tam,“ je dejal, „ima gostilno Kata Lejkova v najemu. In namesto nje lahko ti odpreš gostilno.“ Zato je še istega dne odpovedal Kati Lejkovi.

„Tako?“ je kričala Kata Lejkova; „kam pa naj grem jaz? Doslej sem redno plačevala stanarino, zdaj pa nenadoma zbogom? A kaj naj počnem jaz, kako naj živim?“ Žid je zmignil z rameni: to ga ni brigalo.

„Zgoraj,“ je dejal, „je majhna sobica. Ako se vam zdi, se lahko preselite v to sobico.“

„Ne,“ je kričala Kata Lejkova dalje, „meni tiste sobice ni treba. Kaj jo bom gledala? Mar bom živela od sobice? Meni je treba gostilne. Jaz nimam trgovine kakor vi, da bi mi nesla tisočake. Na cesti pa ne morem živeti.“ Žid je zopet zmignil z rameni in se poslovil. Kata Lejkova, petdesetletna ženska, je kričala vse popoldne. Tekla je k vsem strankam, ki stanujejo v taisti hiši in povsod je govorila, kaj se ji je zgodilo, in povsod se je naposled razjokala. V hiši, ki je bila podobna majhnemu ravninskemu marofu, je stanovalo pet družin in nekaj podnajemnikov, samcev in podobno. Vsi so jo zvesto poslušali in jo naposled tolažili in hoteli godrnjati nad židom. Popoldne je zgodaj zaprla gostilno in vsa objokana obsedela za mizo. V kuhinji je pospravljalo posodo petnajstletno dekle, Matilda Lešnjekova, hči Katine sestre, in zmedeno gledala, kaj to pomeni. Gostilno so po navadi zapirali šele zvečer ob enajstih, čeprav ni bilo mnogo gostov, ne pa popoldne. Gledala je jokajočo teto in naposled ni nič razumela. Ko se je teta že umirila, dvignila glavo in nekaj sede premišljala, je Matilda stopila k njej in vprašala, če bi ne bilo dobro odpreti gostilno.

„Ne,“ je rekla teta. „Nič več ne bomo imeli gostilne. Žid nam je odpovedal stanovanje.“ In zopet so jo polile solze. Ta stvar tudi za Matildo ni bila prijetna. Matildi je bilo šele petnajst let, a je že dobro razumela, da je sama na svetu. Mati ji je umrla že pred vojno, oče pa je padel na fronti. In tako je živela pri svoji teti, hodila tu v šolo in ji zadnja leta pomagala v gostilni. V gostilni je bilo vedno dovolj dela, zlasti, ker je teta rada posedala pri gostih, dočim je Matilda morala opoldne zanje kuhati in potlej prinašati vino in sploh streči ljudem. Ob sejmskih dneh se je dela nabralo čez glavo. Tedaj so se tu ustavljali kmetje z dežele in Matilda je bila zvečer tako utrujena, da je stoje zaspala. Ampak Matilda je bila premlada, da bi mogla sama živeti in radi tega je zdaj vedela, da ta stvar ni prijetna. Ko bi ji bilo vsaj sedemnajst let, tedaj bi bilo vse drugače.

Pozno popoldne, ko se je že večerilo, je prišel odnekod Vrečko, Katin ljubimec, petinpetdesetleten človek. Ko je Matilda prišla k teti kot otrok, je tega človeka našla tu. Mislila je, da je svak, tetin mož. Ali počasi je vendarle spoznala, kako je s to zadevo. Potem je bil možak eno leto pri vojakih, a se je od tam kmalu vrnil in se zopet ustavil pri Kati. Kako sta se ta dva srečala in sporazumela, tega Matilda ni vedela. Pač pa je videla, da sta si zadnje čase močno navzkriž. Skoraj vsak dan sta se prepirala, grozila drug drugemu, a se naposled le pobotala. Zvečer, ko so gostilno že zaprli, in je Matilda šla spat, tedaj je med njima nastalo prerekanje; včasih sta se celo z rokami obdelavala, kar je Matilda sklepala po tetinem zariplem kričanju. In vsakokrat mu je teta povedala: Jutri se pa poberi od mene. — ‚Da,‘ je govoril tedaj možak in po glasu je bilo videti, da je pijan, ‚poberem se, in pojdem in vse povem. Potlej pa le glej, kako se boš oprala.‘ — In teta je kričala: ‚Le povej, le. A, da sam sebe ne zatajiš!‘ — Toda zjutraj o vsem tem ni bilo ne duha ne sluha več. Tako sta minili zdaj že dve leti neprestanih prepirov. Ves dan možaka ni bilo doma, zvečer pa je prihajal pijan. Matilda je dobro vedela, da nima denarja. In videla je, kako mu ga je teta vsako jutro sproti dajala in kako je potlej zopet zavrelo med njima.

Ko se je torej možak zdaj povrnil — nekam pred časom, je Matilda slutila, da se bo spet začelo. Obstal je za trenotek sredi hiše, nekaj pomеžikoval, nato pa rekel Matildi:

„Kaj pa to pomeni, da je gostilna zaprta?“ Govoril je skozi nos — pijano.

„Ne bomo imeli več gostilne,“ je rekla Matilda.

„Tako — zakaj pa ne bi imeli več gostilne?“ je izpraševal.

„Žid je bil tu,“ je razlagalo dekle, „in nam je odpovedal.“ Vrečko je postal in neumno buljil v Matildo. Kakor bi ga zapuščala pijanost.

„Tako,“ je dejal po premolku. „Saj se mi je zdelo, da bo kaj takega.“ Toda prav nič ni vedel, zakaj se mu je tako zdelo. Potem je stopil h Katji in ji položil roko na ramo. „No, kako je zdaj z gostilno?“

„A, kako je z gostilno?“ je dejala Kata; „fuč je. Izseliti se je treba.“ Možak je sedel za mizo. Rekel je Matildi:

„Tak daj mi deci žganice. — To je treba premisliti.“

„Kaj bi premišljaj,“ je dejala Kata nejevoljno. In Matildi: „Nič mu ne dajaj žganice. Naj tako premišlja. Saj vidiš, da nimamo ničesar več. In zdaj bi še pil deci žganice.“

„Tako?“ je dejal Vrečko. „Torej nič več žganice? No, dobro. Bomo videli. Daj mi deci žganice, če plačam.“ Privlekel je iz žepa nekaj drobiža in ropotal z njim.

„Torej za moj denar bo pri meni pil žganico,“ je dejala Kata. „Nič mu ne daj, to ti povem.“

Bilo je podoba, da bo prišlo do spora, vendar sta se nekako izognila temu. Zvečer pa je postalo nevzdržno. Kata je v poznih urah delala račun. In ta račun je bil obupen. V nekem mestu je imela plačati še deset hektolitrov vina, v drugem tri. Potem je bilo treba plačati nekaj žganja, ki ga je vzela na upanje. Denarja pa ni bilo niti za polovico tega. In hvala bogu, da ga je bilo vsaj toliko. S tem se bo do spomladi preživela. Potem — potem bo treba pač z nečim začeti. Ali to še ni bilo dovolj; v tej nepriliki se je pojavil še Vrečko in vprašal, koliko denarja je pri hiši.

„Nič,“ je hladno rekla Kata.

„Kako — nič. Nekaj ga vendar mora biti.“

„Nič,“ je ponovila zopet tako hladno in čudovito mirno. „Pač pa je dolg, če ga hočeš.“

„Tako?“ je dejal, in v njem je zavrelo. „Torej ni nič. A kam je šel ves denar?“

„Kaj kričiš?“ je dejala razdražena. „Saj dobro veš, kam je šel denar. Ti si ga zapravil. Kaj sem ga mar jaz pojedla? Saj ne grem nikamor, obleke nimam in ničesar. Ti pa hodiš ves dan okoli in piješ in ješ po gostilnah.“ Potem je Matilda slišala, kako sta zmeraj bolj kričala in slednjič sta se menda spoprijela. Slišati je bilo samo hlipanje in suvanje po sobi. Matilda se je dvignila v postelji in čakala, kaj bo. Po dolgem suvanju po sobi se je naposled vse umirilo. Matilda je slišala teto, kako je rekla Vrečku:

„Zbogom.“ In čez čas zopet: „Prosim te, pojdi.“ Možak je surovo zaklel, nekaj grozil, da že pokaže vlačugi, nato so se duri odprle in zaprle. Potem je nekdo šel skozi kuhinjo, kjer je Matilda spala. Matilda je vedela, da je bila teta. Bila je sama.

Ko je Matilda zjutraj vstala, Vrečka ni bilo nikjer, pač pa je bila teta vsa obtolčena in krvava po obrazu. Ko se je teta umila, je mirno rekla Matildi:

„No, zdaj smo vse likvidirali ... vse.“ In Matilda je vedela, kaj to pomeni.

* * *

Čez dva tedna je bila gostilna res zaprta. Kati ni preostalo nič drugega, kakor da je najela podstrešno sobico ... za prvo silo, do pomladi.

„Do pomladi,“ je rekla Matildi, „potrpiva, potem pa zbogom.“ Matilda je molčala. Čudila se je le, da ji teta ni rekla niti besedjice: niti naj gre, niti naj ostane. Zato je Matilda ostala. Ves čas je mislila, kaj bi bilo, ako bi tudi njej teta odpovedala. Kam bi šla? Saj nima nikogar. S strahom je pospravila svoje skromne stvari in jih ponesla gori v sobo. In teti je bilo prav. Vse, kar je bilo odveč pri hiši, je teta o pravem času prodala, da upniki niti niso vedeli, kdaj. Posodo za gostilno je kupila židinja Fischerjeva, eno posteljo je kupila neka stranka v ulici, prav tako omaro in nekaj stolov. Naposled ni ostalo mnogo pri hiši. Kar je bilo pač najnujnejšega. Postelja, star divan, ki ga je teta ohranila, da bi se človek imel ob popoldnevu kam zlekniti in kjer bo spala Matilda. Tako je rekla teta. In s tem je povedala, da na Matildo vsekakor računa.

Potem je padel prvi sneg. Kata se je zaprla v svoje tesno stanovanje in samo Matilda je včasih šla ven, nakupit potrebne stvari. Sicer pa, to se je koj pokazalo — je Kata mislila zdaj štediti. Živeli sta ob kavi in le opoldne sta jedli kaj drugega.

Vrečka po tistem ni bilo več v mestu. Nekam je izginil. Tudi radi njegovih pretenj se ni zgodilo nič posebnega.

Vse življenje se je utesnilo v to sobico, ki je imela razgled samo na eno stran, na prostrano ravnino, ležečo za mestom. Tu v okolici je bilo mnogo hiš, majhnih in večjih, a vse so bile stare, vse so imele vrtove, kjer so rastle češnje in jabolane, kjer so bili majhni uljnaki in ozke gredice za solato. A tam dalje je bila ravnina. Najprej samo travniki in prostran pašnik, za temi travniki njive, vse brez drevja, le kakšen majhen grm je stal kjerkoli. A za njivami je bil gozd in v tem gozdu so bile vasi. Za tistim gozdom zopet polje in zopet gozd z vasjo. Kata je poznala to ravnino. Tri ure daleč od tod je bila njena rodna vas. A tam ni bila že celih deset let. Samo enkrat se je vrnila v vas, odkar je bila odšla zdoma pred dobrimi tridesetimi leti. Enkrat se ji je zahotelo: kupila si je lepo obleko in se kot gospa vrnila domov. Toda doma so takrat vsi vedeli, da ima Kata denar, da ima v mestu gostilno, ki ji dobro nese, in ji niso šteli v hudo, da je prišla kot

gospa. Po tistem sprehodu domov je sklenila: Ko bom stara, se vrnem, prinesem s seboj toliko denarja, da si kupim hišo in nekaj njiv, ki jih bom dajala v najem, da bom od tega lahko živela. Ne, ona ni hotela ostati v mestu do konca svojega življenja. Vasi se je vedno dovolj živo spominjala, in vedno jo je ta vas mikala. Tam so živeli ljudje, ki so jo poznali še iz mladih let, njeni sovrstniki in sovrstnice, ki so se ji takrat posmehovali. In prav zato je sklenila, da se nekoč povrne bogata, da se postavi pred njimi.

Ko je zdaj v teh dneh samevala in gledala doli po ravnini in se spomnila tudi svojih nekdanjih sanj, je vselej občutila, kako smešno neumno je bilo tisto. Zdaj bi bil pač čas, da se povrne in v miru preživi ta leta, kar jih še ima. Zdaj je vedela, da ostane vse to neizpolnjeno, in ne samo, da se ne bo mogla vrniti, temveč da bo nekega dne treba pobegniti odtod. Sem pridejo ljudje in vsakdo se bo začudil, da nima več gostilne. Potem bo poizvedoval po njej in ko bo slišal, kako borno živi, bo to raznesel po okolici in ves tisti posmeh, ki ga je bila nekoč deležna, se bo ponovil. Dà, tako se bo zgodilo.

Sicer pa — to je neumnost, si je dejala. Zdaj to ni več važno. Zdaj je važno, kako se bova preživel. Samo to je važno. Vsak dan sproti je zopet računala, koliko ima denarja in kako dolgo lahko živita s tem denarjem, ako zelo štedita. Nekaj mesecev bo šlo, alj za temi meseci pride pomlad, in tedaj bo treba začeti z nečim drugim. Morda prekani žida za mesec dni, da mu ne plača, a nato ji odpove; drugod pa tudi ne bo mogla dobiti stanovanja, ako ne bo imela s čim plačati. To so sama dejstva, prav vsakdanja trda dejstva in tu ni mogoče nikamor s sanjami, temveč treba je misliti, kako bi se človek vrnil v življenje.

Še pred dvema tednoma je bila imenitna ženska. Ves ta konec se je zbiral ob večerih pri njej in ona je posedala med njimi. Saj je vendar imela dobre dohodke; namreč vsaj tolikšne, da je lahko mirno živela. Drugi še takih nimajo, pa živijo. Ta leta, kar je imela gostilno, bi bila pač lahko dovolj prihranila, da bi bila zdaj brez skrbi. A zapletla se je v neumno zadevo z Vrečkom, ki se ga ni mogla in ni hotela rešiti. Ampak, saj zdaj to nima pomena. Zdaj je postala to, kar so drugi ljudje. To je dobro, da v želodec človeku ne moreš videti. Tako živi tu na stotine ljudi. Nikdar je niso brigali, kako živijo, a zdaj, ko je sama postala njim enaka, je mislila nanje — ne toliko zaradi revščine same, temveč, ker je morala postati to, kar so vsi drugi. Zdaj ni nič več kakor stara Brumenička, ki spi pri sedemdesetletnem advokatu in mu greje noge, ga vodi spomladi na sonce, da si zdravi revmatizem. Zato ima pri njem stanovanje, hrano, posteljo, obleko in še kakšen dinar, da v večernih urah lahko stopi malo v gostilno, kjer

posedi v družbi drugih, njej podobnih žensk. Greti noge sedemdesetletnemu onemoglemu starcu zato, ker veš, da si prestar, da bi zmožel kaj boljšega, mu podstavlja nočno posodico, kadar je bolan — ne, tega Kata Lejkova ne bi zmoгла.

Ampak, zdaj je vendar predana usodi. Mogoče je bilo kdaj z Bru-meničko tako: postavili so jo na cesto. Nekaj časa se je upirala, potem pa je po dolgem gladovanju srečala starega advokata, ki si je toliko prihranil, da upa v miru skromno dočakati smrt.

Človek, je mislila Kata, je mnogočesa zmožen. Kadar je sila, tedaj se ukloneš.

(Dalje prihodnjič)

Univerza in njen materialni razvoj

F. Petrè

II. Knjižnice, seminarji in instituti.

Če država z izrednimi krediti iz svojih letnih proračunov v Ljubljani ni zidala univerzitetnih stavb, je morala svoje popolnoma pasivno stališče pač izpremeniti pri materialni podpori knjižnic, seminarjev in institutov univerze, za katere gre denar iz stolpcev „stvarnih izdatkov“ v državnih proračunih. Zato nam tu ne gre toliko za vprašanje, ali je država podpirala univerzo, ampak za vprašanje, v koliki meri jo je podpirala in v kakem sorazmerju z ostalima univerzama v državi.

Vprašanje opreme univerze je bilo pač najtežje ob njeni ustanovitvi, saj so za tako delo potrebne ogromne investicijske vsote, ki jih požirajo nabave knjižnih zbirk vseh strok, instrumentov, učil, aparatov, rudninskih zbirk, strojev itd. Vlada je določila l. 1919. za ustanovitev univerze znesek 1.000.000 kron ali preračunano v kasnejšo dinarsko valuto 250.000 Din. Za potrebe svojega namena je bil ta znesek uprav malenkosten; v primerjavo naj navedem dejstvo, da je deželni odbor kranjski l. 1898., ko je bilo prvič v zgodovini pokreta za univerzo govorjeno tudi o višini denarnih potreb za njeno ustanovitev, določil kot svoj prispevek 250.000 gld., s povdarkom, da je to le majhen del vsote, ki jo bo morala dati v ta namen centralna vlada na Dunaju. Toda po ustanovitvi so z enim milijonom kron kljub vsemu organizirali prve univerzitetne knjižnice, seminarje in institute. Le s pomočjo privatnih darov je bilo mogoče, da je prišla univerza do svojih razmeroma bogatih knjižnic, med katerimi zavzemata prvo mesto juridična knjižnica in knjižnica slovanskega seminarja. O delu profesorjev v tej dobi piše univerzitetni zgodovinar: „Profesorji so sami s

začela dvigati, dokler ni dosegla višine 4—6 dinarjev. Ali je to gol slučaj? Zakaj se potem vedno zopet in zopet ponavlja ista pesem? Zakaj si ponavadi vsi vinski trgovci nakopičijo ogromna premoženja, Haložani pa stradajo, njihova deca umira?

Ni tedaj dovolj, da domačini na svojih majhnih vinogradih ne morejo pridelati prvovrstnega vina! Tudi tega, ki ga pridelajo, ne morejo prodati po primerni ceni.

(Dalje.)

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Med tem je zunaj padal sneg, cesta ga je bila polna, tudi vrt je bil poln snega. Ravnina je bila zavita v sivo meglo, gozdovi so tonili v tej megli. Samo dolgočasje je ostalo, obupno dolgočasje, ko človek ne more nikamor. In ako kam stopiš, te bodo povsod radovedno gledali in se ti posmehovali. Zjutraj piješ kavo, zvečer kavo, za južino črno kavo, to prokletu kavo srebaš, da se ti zagnusi, a pri tem venomer misliš, da bo nekoč tudi zanjo zmanjkalo denarja. In pomisliš na vas, na sestro, ki živi tam z veliko družino. Kadar so prišli k njej, so vedno čakali, da bi kaj dobili; karkoli. Samo da je bil kakšen dar, pa je bilo dobro. Sedli so za mizo in s slastjo jedli, kar jim je dala. Sestra je vedno tožila, da nima česa boljšega kuhati. Zdaj bi Kata bila zadovoljna, če bi smela brezskrbno sedati za njihovo mizo in posegati v skledo. Sanjaš — pred tabo je skleda, česarkoli polna, in ti čutiš vonj tiste jedi; malo po dimu zaudarja, zaradi nizke kuhinje, ki nima dimnika. Zabela ima duh po plesnobi, a je vendar prijetna.

Ne, si je dejala Kata, tu je treba nekaj ukreniti, kaj posebnega. Nekaj časa imaš velike načrte, a nenadoma ti šine na misel kaj malenkostnega, na kar prej nisi nikdar posebno mislil.

Nekega dne je rekla Matildi:

„Greva v mesto.“ Matilda je prikimala. Naveličala se je tega samevanja, Kata pa je ni pustila ven, da je ne bi kdo skrivaj izpraševal o njunih razmerah. „Obleko ti kupim,“ je nadaljevala Kata.

„Obleko?“ je Matilda nejeverno odprla oči in gledala teto. To je nemogoče. Saj Matilda vendar ni tak otrok, da ne bi razumela, kako je z njima. Še tedaj, ko je teta imela gostilno in je Matilda res delala, ji je teta samo obljubljala obleko, a je ni nikdar kupila. Če pa ji je kdaj že kupila kakšno obleko, jo je kupila od žensk, ki so nosile staro, že obrabljeno blago iz Čakovca ali iz Varaždina. To je bilo vse. Obleka je dišala po plesnobi in se je kjerkoli presekavala.

Vendar — zdaj bi bilo neumno spraševati po tej tetini odločitvi. Oblekla je svoje stare cape in šele zdaj spoznala, kako revna je. Teta je imela obleko še od lanske zime. A vendar je kazalo, da bi bilo tudi zanjo dobro kaj novega. In brez dvoma bi si bila kupila, ako se ne bi bilo tako zgodilo.

Kata Lejkova je po enem mesecu šele zdaj zapustila svojo sobo in se prikazala na dvorišču pred hišo. Nikamor se ni ozrla, dasi je slutila, da jo gledajo izza oken. Radovedni so, je tuhtala, kam greva. Potem se bodo čudili, ko bodo videli Matildo novo oblečeno. Ljudje se morajo čuditi. Stara Lesička vso zimo strada, da toliko prištedi, da gre poleti lahko na letovišče. Samo zato, da nekaj predstavlja. Na letovišču morda mislijo, kako je bogata, da si lahko kaj takega privošči. Treba je varati ljudi.

Sneg je bil vlažen, oprijemal se je čevljev. A zdaj ni več padal. Jasno nebo se je večerilo, razgled je postajal prozornejši. Ulica je bila grda, razdrta. Posredi so jo razdrle sani, ob straneh pa potniki. Majhne hiše so proti mestu bolj in bolj izginevale, namesto njih so se ob cesti zvrstile večje, s trgovinami. Potem so bile advokatske pisarne, zdravniki, brivnica, slaščičarna in dve kavarni. Kato je mikalo, da bi stopila malo v kavarno in tam za trenotek posedela. Toda zdaj še ne, potem, ko bo dekle oblečeno. Potem — —.

Zunaj se je večerilo, po dolgem času je nebo prelila prva rdeča zarja. Ljudje so hiteli po pločnikih po opravkih in nihče se ni zmenil za Kato in Matildo. Kata je trgovine dobro poznala, vstopila je v najboljšo.

Potem so oblačili dekle. Matilda ni rekla ničesar. Vse je prišlo tako nenadoma, da se ni mogla niti čuditi. Prestrašeno je gledala teta, kaj misli s tem, da jo tako oblači. Novo obleko, novo zimsko suknjo, nov klobuk, nove čevlje. Matilda je gledala vse to — ne, tega ni mogla razumeti. Zakaj pa teta ni bila prej nikdar vsaj na pol tako radodarna? Zakaj ji ni nikdar nič novega kupila, ko si je tako želela vsaj kakšne malenkosti? A zase teta ni nič kupila, niti ene malenkosti.

Ko sta obhodili vse trgovine in vse nakupili, kar je bilo potrebno — celo puder sta kupili, in je teta Matildo pred velikim zrcalom nekoliko napudrala, sta se odpravili v mesto. Teta je nosila v rokah zavoj s staro Matildino obleko. Matilda pa je bila tako spremenjena, da skoraj ni mogla iti. Nič nista govorili, temveč ves čas molčali. Srečavali sta ljudi: moške in ženske, in Matilda je primerjala te gosposke ženske s seboj. Ne, zdaj je ni moglo biti sram.

Tedaj je teta krenila v kavarno. Matilda je za trenotek postala, nato pa stopila za njo po treh stopnicah. V kavarni ni bila še nikdar.

Toda vedela je, da ljudje tu posedajo, pijejo črno kavo, se pomenkujejo, a v kotu sedi ciganska kapela in igra ves večer. O tem so otroci v Solčni ulici često pogovarjali in hodili v poletnih večerih, ko so gospodje posedali zunaj na vrtu, gledat in poslušat muziko. Tam so tudi pobirali čike in smrkolini so si potlej doma delali cigarete in so bili važni.

Kavarna je bila močno razsvetljena, vsenaokrog in posredi so stale majhne marmornate mizice, okoli mizic stoli, in tuptatam so že sedeli prvi ljudje: nekaj moških, vsak zase, in drugod večja družba z ženskami v sredi. Natarak je pritekel in pomagal sleči suknji, najprej Kati in potem Matildi. Matilda je zardela. Tega ni bila vajena in se je sprva hotela sama sleči. Toda potem se je vdala. Razumela je, da mora tako biti. Ko je teta sedla na stol, je počasi tudi sama sedla. Natarak je še vedno čakal. In potem je teta naročala. Matildi ni prišlo prav nič na um, kaj bi rada. Za gostilno doma je vedela, kaj ljudje hočejo: moški so pili brizgance, ženske pogosto prav tako. Ob zimskih dneh so si pa ljudje često zaželeli čaja z rumom in celo z dvojnimi rumom. Kave tam ni nihče naročal, a tu je teta rekla: dve kavi. Matilda je pokimala. Ozrla se je po teti, toda njenega pogleda ni mogla srečati, da bi brala v njem, kako je treba sedeti in kaj početi. Potem je natarak prinesel kavi in kmalu nato kup ilustracij. Matilda je eno odprla in listala po njej. Ko jo je zaprla, je bila vsa zmedena. Nekje daleč odtod, daleč od Solčne ulice, od tega majhnega mesta, ki ga Matilda niti dobro ne pozna, daleč nekje odtod je še drugačen svet, svet, ki ga je videla v teh knjigah in ki se ji je ta večer prvič približal, da ga je vsaj v odsevu videla. Ozrla se je po teti. Njen obraz je bil še vedno tak kakor prej, ko sta prišli v kavarno. Tudi teta je imela pred sabo odprto ilustracijo, a je očitvidno ni gledala, marveč je njen pogled včasih rahlo splaval po kavarni.

V kavarni se je med tem nabralo že toliko ljudi, da so se popolnoma približali njuni mizici. Videla je tu priletnejše ljudi, debele, da so se morali močno razkoračiti, ako so hoteli sedeti. Poleg njih so sedele takisto predebele ženske in ena je imela ogromen vrat. Takega Matilda v svojem življenju še ni videla. Ta vrat se je razrasel iz ramen, iz oprsja, ki je bilo tudi ogromno, in iz hrbta, in na tem vratu je tičala glava, ki ni bila nič manj ogromna, a je v primeri z vratom izgubljala svojo velikost. Matilda je hotela nekaj premišljevat o teh ljudeh, vendar ji ni prišlo nič pametnega na misel. Samo podoba tega debelega vratu ji je neprestano vstajala pred očmi in naposled si je dejala: Ako bi jaz imela tak vrat, ne bi šla nikdar nikamor. Niti v cerkev. —

Tam dalje so sedeli bolj človeški ljudje; nekateri sicer starejši, z nabrekliimi očmi, z naočniki, ki so jih venomer prijemale z roko, jih popravljali, snemali in spet natikali. Ženske tuptatam so bile čedno oblečene, z globoko izrezanimi jopami, in se je starejšim videlo daleč notri do oprsja, do razpoke, kar je Matildo vznemirjalo.

Potem pa je nenadoma opazila, da jo neki moški srednjih let opazuje. Rahlo se je sklonil nazaj in nepremično strmел vanjo. Njene oči so za trenotek obvisle na njem, potem se je sklonila in zardela. Pogledala je teto, a ta se ni menila za to. Po kratkem času pa se je ponovno ozrla proti moškemu, ki jo je gledal, in ta je bil še vedno tak: še vedno so njegove oči visele na njej. Postala je nemirna. Nič več se ni upala pogledati v tisto smer. Tudi drugam se je dolgo bala upreti oči. A ko se je ozrla v drugo smer, je opazila, da jo tam takisto opazujejo oči, in naposled se je vsa zmedla: kakor bi vse oči v kavarni gledale njo. Ozrla se je po svoji obleki: Saj menda nimam ničesar na sebi. Odprla je zopet knjige in se zagledala vanje, da bi se tako rešila teh pogledov.

Naposled se je teta vendarle dvignila. Plačala je kavi in dala, da ji je natakár pomagal obleči se. Potem je fant priskočil k Matildi in ji pomagal. Zapela se je in stopila za teto. A preden sta stopili skozi vrata, se je Matilda še skrivaj ozrla po kavarni. Tudi zdaj so jo opazovale oči z vseh strani.

Ko je bila zunaj, si je oddahnila. Toda teti ni upala povedati, zakaj si je oddahnila tako glasno.

Bogve, je mislila, kaj vse to pomeni. Ta nova obleka, ta sprehod v kavarno, molčeča teta. A da za vsem nekaj tiči, to je dobro vedela. Toda bilo je preveč vsega, da bi mogla dobro premisliti, in preveč nenadno je prišlo. Pomislila je rajši na družbo otrok v Solčni ulici, med katerimi je vzrastla, se igrala in pretepala z njimi. Videla je pred seboj Kiševo Margitko, majhno, drobno dekletce svojih let in bolešno; videla je druga dekletca, ki so bila vedno slabo oblečena, videla je nekaj fantov, med njimi Berdenovega, ki je bil najstarejši med njimi in je že kadil cigarete. In potem se ji je zazdelo, da je po vsem tem, po tem svojevrstnem večeru, ona daleč, daleč od njih. Tam nekje je Solčna ulica, polna blata v pomladnih dneh, a tudi polna cvetja; tam zelenijo platane in na koncu, kjer ulica vodi na deželo so visoke akacije, ki so koncem maja polne cvetja. A zdaj leži tam globok sneg. In med nizkimi hišami, ki so na cesto vse zagrajene z latastim plotom in celo z deskami obite, da ni mogoče videti preko njih, razen skozi majhne razpoke in pa skozi tiste luknje, kjer so se strženi osušili in izpadli. Tam stoji Arnsteinova hiša, rjavo umazana kakor deževnica v obcestnem jarku, z velikimi zamreženimi okni. Spreddaj

pri plotu raste bezeg, velik grm, ki bo spomladi poln cvetja, a zdaj posedajo tam vrabci in čakajo, če bi komu, ki odhaja iz gostilne, odpadla kaka drobtina. Zgoraj v podstrešju je majhna soba, njuno bivališče. Eno samo okno je v tej sobi in ako hočeš videti skozi, moraš sestiti, ker je tako nizko.

In vse to je močno čudovito in nerazumljivo. Tisti bezeg pred gostilno, kjer so se pijanci ustavljali in scali vanj, potlej majhen Kemenc ulnjak, kjer so se otroci radi skrivali o mraku in kjer jo je Berdenov Matija prvič poljubil.

Pritekel je za njo; počenila je, da je ne bi bilo videti, on pa se je sklonil nad njo in preden se je zavedela, jo je poljubil. Pozneje ji je rekel: Ti boš moja žena. Zato se mu je glasno zasmejala, da ga je razvezila, in jo je zaradi tega naklestil.

„Figo,“ mu je rekla. „Pa če me ubiješ, tvoja žena ne bom nikdar, da veš. Nočem te videti.“

Kaj naj prav za prav vse to pomeni? Po tem sprijemajočem se snegu hodi in misli na Matijo, na bezeg in na oči, ki so jo v kavarni tako gledale

Tisto noč ni dolgo zaspala; vse se je mešalo pred njo, a še v spanju jo je nekaj motilo, da je klicala na pomoč.

* * *

Nekega dne je teta dejala Matildi:

„Službo sem našla zate. Treba se ti bo predstaviti... Vse je odvisno od tega, kakšen vtis napraviš na ljudi. Ljudje pazijo celo na to, kako vstopiš v sobo. Poznala sem nekega gospoda, ki se je celo jezil, če mu je kdo preveč ali premalo potrkal na vrata. In od tega je odvisno najino življenje. — Saj veš, da denarja nimam nič preveč, da bi lahko tako živeli. A če dobim kje kako gostilno, še ne vem. Tačas je treba živeti... In obleka je bila draga, to si videla. Obleko si pa potrebovala... No torej, lepo se prikloni in ne stoj kakor lipov bogec pred gospodo in ne drži se kakor sveta Monika, temveč se prijazno nasmehni. Saj si dovolj velika.“

Matilda je prikimala. Razumela je. Če ne vsega, pa vsaj nekaj. Razumela je: teta nima denarja in me ne bo mogla imeti pri sebi, ako ne bom jaz ničesar prislužila. Te zadnje dni je postajalo zanjo vse še mnogo bolj jasno. Vse stvari so bile tako preproste, da ni bilo treba o njih premišljati. Same so se ponujale razjasnjene kakor gola dejstva, ki jih lahko razume tudi petnajstletno dekle, ako mu ni bilo do slej samo z rožicami postlano.

Prikimala je in ko ji je teta dala naslov, je odšla po stopnicah navzdol. Teta je postala ob oknu, in se zagledala na cesto, za Matildo.

Oddaleč je bila podobna starejšemu, dozorelemu dekletu: dovolj visoka in tudi postavo je imela primerno.

Potem se je Kata usedla na divan in se počasi zleknila po njem. Podložila je roke pod glavo in se zazrla v nizki strop, ki je bil komaj dva metra od tal. Soba je bila dovolj topla od dopoldneva, ko sta kuhali obed. A na oknu so cvetele rože in jablanina veja, ki je segala s sosedovega vrta pred njeno okno, je bila vsa z ivjem pokrita.

Kata je skušala misliti. Vse se je čudovito zožilo. Le ljudje, tisti ljudje, med katerimi je toliko živela in ki so ji bili včasih tako blizu, so se odmaknili nekam daleč, da jih ne bi mogla videti. Samo Matilda je hodila nekje blizu, Matilda v svojih vsakdanjih starih, ogoljenih capah. Potlej se je ta Matilda spremenila v čedno dekle, lepo oblečeno, ki sedi v kavarni in je vanjo obrnjenih mnogo oči... Četrta hiša odtod na levo je pekarna, kjer vedno tako prijetno diši, kadar gre človek mimo. Človek bi vsakokrat vstopil in si naročil za dinar lepo pečena, še toplega kruha. Tam daleč nekje pa je vas, kjer živi njena sestra, tam je na prodaj lepa hiša in šest oralov njiv, in še gorice, ki so komaj slabo uro daleč iz vasi. Treba je le prinesiti mnogo denarja in kupiti, treba je kupiti konjiča in se popeljati v svet.

Počasi je zadremala. Tedaj se ji je sanjalo, da se pelje na velikem čudovitem vozu. Zada je sedi in gleda po svetu. Spredej pa sedi mlado dekle. Ko se je to dekle, ki je vodilo konje, ozrlo, je Kata spoznala v njem Matildo. Po teh sanjah se je predramila.

Moram ji skuhati čaja, si je rekla in se spravila k štedilniku. Čutila je v sebi dolžnost, da skuha čaja za dekle. Doslej se ji ni nikdar ljubilo kuhati, a zdaj se ni vpraševala, če se ji ljubi, temveč morala je, ne da bi vedela, zakaj. Bila je nestrpna. (Dalje.)

Dr. Janko Sernec

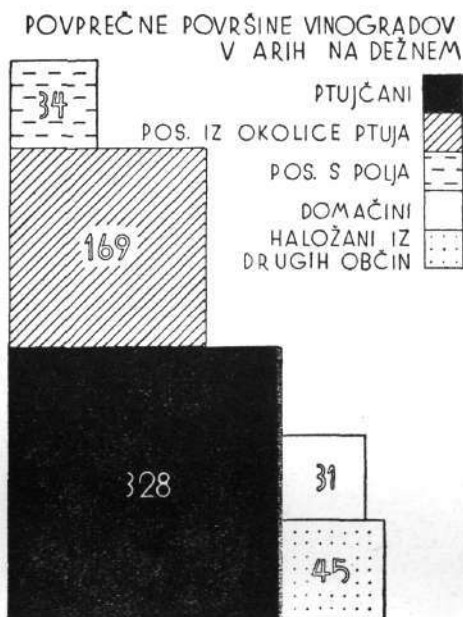
Dr. Dragotin Lončar

Program iz 1848. leta je obsegal bistveni točki, ki sta — poglobljeni in razširjeni — veljavni in potrebni, dokler se ne uresničita: 1. združenje vseh slovenskih dežel (Slovenija) in 2. državna zveza z drugimi južnimi Slovani na osnovi popolne enakopravnosti (Jugoslavija), ki naj Slovincem omogočuje in zavaruje svobodno narodno izživljanje v gospodarstvu, omiki in politiki.

Ali pa smo Slovenci sploh narod?

Imamo svoje strnjeno ozemlje, na katerem prebivamo od davnine; svojo, po virih izpričano zgodovino od početka srednjega

Posestniki s polja so za 3 are boljši, posestniki iz okolice Ptuja pa imajo povprečno mero izrazito meščanskega vinograda.

Povprečne mere vidimo na sliki 11. kjer imamo dva velika kvadrata posestnikov meščanov ter tri majhne: Haložanov iz drugih občin, kmetov s polja in domačinov. Črna barva Ptujčanov vodi.

(Dalje.)

Južni vetrovi

Miško Kranjec

„Vi boste odslej stanovali tu?“ je rekla Brumenova z visoka. Iz ročne torbice je vzela ključe in jih ponudila sodnemu slugi, ko je ta nekaj govoril. Sprejel je ključe in naposled le vprašal, ko je Brumenova stala že med durmi:

„A kam naj spravimo vaše pohoštvo?“

„Kamor se vam zdi,“ je rekla Brumenova. „Ga že odpeljem. Ne bo vam v napotje.“ Tudi zdaj je sodni sluga hotel nekaj povedati, pa ga Brumenova ni več slišala. Odšla je v mesto.

Vrnila se je šele zvečer s Kato Lejkovo. Svoje stvari je našla na podstenju. Tam je bilo vse lepo zloženo, kakor bi se zračilo. Za trenotek je postala pri tej svoji zapuščini, potem se je obrnila h Kati. Ali ni ji dobro videla v obraz. Kata pa je rekla:

„Pokličem starega Berdena, da ti s sinom spravita gor.“ In že je šla proti hlevu, kjer sta stanovala Berdenova. Berden je prišel, nato pa še stopil k Fischerjevi po sina, ki je tam kartal.

Tako je Brumenova vstopila v novo stanovanje. Tam je našla mlado Lešnjekovo. Dekle je stalo pri štedilniku in imelo na sebi obleko za dom. Matilda se ni prav nič začudila. Nasprotno, vprašala je, če naj tudi za Brumenovo napravi kavo.

„Kajpak,“ je rekla Lejkova, ko se je razpravljala. „No, poslej, Matilda, ne bo treba tebi kuhati. Brumenova bo tu stanovala. Ona zna dobro kuhati.“

„Umivanje posode,“ je rekla Brumenova, „tako razje roke.“

„Zato pa,“ je odvrnila Lejkova.

„In za mlado dekle ni dobro, ako ima razjedene roke,“ je dejala Brumenova. Matilda ni nič pripomnila, samo ozrla se je po Brumenovi in nato po teti. Ta pa je gledala nekam drugam. Zato je Matilda stvar tako razumela: poslej bo vse to opravljala Brumenova.

Potem so napravile prostor, ko sta Berdena prinašala pohištvo. Matilda je odpirala duri, da ne bi zadevala. Vmes je enkrat stopila ven, ko sta onadva odhajala. Ker je nekaj časa ni bilo nazaj, je Lejkova pohitela za njo. Matilda je stala na hodniku, pri njej pa mladi Berden.

„Kaj delaš tam?“ je vzkliknila in komaj potajila jezo. Matilda se je vrnila, ne da bi se kaj vznemirjala zaradi tega. Lejkova pa se je vsa tresla. Naposled je vendarle prišla do sape: „To ti prepovedujem, strogo prepovedujem,“ je bruhnila v Matildo. „S takim pobalini.“ In zdelo se je, da bo padla v nezavest. Matilda pa se ni prav nič preveč razburjala zaradi tega.

Dva dni kasneje je mlajši Berden sedel pri Fischerju v gostilni in kartal. Pil je pomalem majhen brizganec, ki ga je priigrjal, in se široko smejal. Okoli mize je sedelo nekaj starejših s kartami v rokah, nekdo je nekaj klel. Ko so bile karte razdeljene, so molčali. Samo včasih je kateri udaril z roko po mizi in vrgel karto.

Pri drugi mizi so sedele ženske z ulice, srebale čaj in se pomenkovale. Kaj pa — o Brumenovi. Potem seveda o Kati Lejkovi in naposled o Matildi Lešnjekovi. Mladi Berden ni vsega slišal. Ko pa je Vajdova dejala: „Ta se pa razvija v dobro cipo,“ je zardel; ali tega ni nihče opazil. Še je poslušal, a kaj posebnega ni več slišal. Postal je raztresen, igral je slabo, plačal dva brizganca, ki ju je izgubil, in se poslovil. Potem je skoraj vso noč razmišljal o tem. Drugo jutro je zgodaj vstal. Matilde pa ni bilo več doma, ko je prišel pred hišo, da bi jo počakal. Krenil je v mesto. Tam jo vsekakor dobi, ko se bo vračala.

Obstal je pred visoko hišo. Gledal je napis nad širokimi vrati: dr. Leskovic Fran, advokat. Gledal je v okna, kakor bi jo moral tu zagledati. Dvoje oken je bilo še zagrnenih, druga pa so bila že odprta. V drugem poslopju poleg je mlada dekla pospravljala; imela je odprto okno, včasih iztresla na ulico kako cunjjo, pela, se za trenotek ustavila pri oknu, nato pa zopet izginila v sobo. Po ulici so prihajali prvi kmetje in kmetice. Kmetice so nosile velike pletenice, v njih najbrže mleko in druge stvari, ki so jih mislile razprodati v mestu.

Tedaj je prišel po ulici mlad človek petindvajsetih let. Berden ga je poznal: bil je pomočnik pri mehaniku Reichu. Prijatelja si z Berdenom nista bila. Spadal je v drug razred kot Berden: imel je pač službo in je bil čedno oblečen. Imel je na sebi dolgo, novo zimsko suknjo, Berden pa je bil brez suknje. Ustavil se je poleg Berdena in povlekel uro iz žepa. Nekaj je zamrmral, nato pa se čez čas obrnil k Berdenu. Pomignil mu je z glavo in vprašal:

„Kaj pa ti tu delaš?“

„Nič,“ je odvrnil Berden malomarno. „A ti?“

„Jaz? Nič.“ Smehljal se je in pomežiknil Berdenu. „Neko dekletce čakam. Izvrstna punčka.“

„Tako,“ je dejal Berden in čutil, kako mu kri sili v glavo. Odkašljaj se je, se okrenil v stran in privlekel cigareto, da bi skril nemir. „A kakšno punčko. Kako se imenuje?“

„Tega ti pa ne povem,“ je oni odvrnil skrivnostno in spet pomežiknil. „Ako bi jo rad videl, počakaj. Ko pride ven, stopim k njej in potlej boš videl.“

„Kaj je tu doma?“ je vpraševal Berden.

„Ne,“ je odvrnil Reichov pomočnik. Dalje pa vendar ni nič povedal. Ali Berden je čutil, kdo je to dekle. Vsak čas pride iz hiše, potem stopi ta pomočnik k njej in pojde z njo po ulici. In še preden je Berden do konca premislil to stvar, se je na širokih vratih meščanske hiše pojavila Matilda. Ozrla se je preko ceste, morda, ker je vedela, da jo čaka pomočnik, nato je negotova postala. Matija je čutil to njeno negotovost. Reichov pomočnik je pomežiknil Berdenu in krenil čez cesto proti dekletu. Matija pa je stal, ne da bi se mogel ganiti. Videl je le, kako je dekle naposled stopilo po zasneženem pločniku, kako ji je fant dal svojo roko in jo spremljal ob hišah. Berden je stal in gledal za njima. V mestu je ležala rahla zimska megla mladega jutra; pred njegovimi očmi se je ta megla močno zgostila. Tam daleč, že blizu cerkve, ki stoji sredi mesta, se je dekle za trenotek ustavilo in se ozrlo nazaj. Matija je to videl, njenega obraza pa ni mogel razločiti. In ni vedel, ali se mu posmehuje ali pa se mu hoče opravičiti. Ne, opravičevati se nikakor noče, pač pa se posmehuje.

Zavil je počasi za onima, noge so se mu šibile, kakor bi bil pijan. Onih dveh ni več našel na ulici. Šel je dalje po vsej dolgi ulici tja do konca mesta, proti Arnsteinovi hiši. Z roko je brusil po latastih plotovih teh nizkih hiš in tesnih vrtov, žvižgal je, naposled pa stopil k Fischerjevim v gostilno. Soba je bila prazna, samo v peči je prasketal ogenj. Sedel je k peči in ko je prišla dekla, ki je služila pri Fischerjevih, je naročil najprej žganje. Sam ni vedel, kako mu je prišlo žganje na misel. Morda, ker je večkrat videl očeta, ki je najrajši posegel po žganju. Dekla je prinesla pol deci žganja, se mu smejala in rekla:

„Od kdaj pa zjutraj piješ žganje?“

Pogledal jo je, ne da bi ji odgovoril. Čez čas pa je vprašal nekaj popolnoma drugega:

„Ali imaš ti tudi fanta?“

Dekla ga je začudeno pogledala. Nato pa je prasnila v smeh:

„Poglej ga, jarčka! Odkdaj pa se brigaš za dekleta?“ Kljub temu je bil resen in je vprašal dalje:

„Ali veš, kdaj postane ženska cipa?“

Tudi zdaj se je najprej začudila, nato pa je resno dejala:

„Čudne stvari ti hodijo po glavi. Zgodaj si danes začel z žganjem.“

In je šla.

Opoldne je bil mladi Berden popolnoma pijan. Opotekal se je proti hlevu. Tedaj je srečal Matildo Lešnjekovo. Ujel jo je za roko, jo povlekel k sebi in rekel:

„Včeraj sem slišal, da si cipa. Danes pa sem videl, da si res.“

Šel je spat.

* * *

Berdenova sta imela stanovanje v Arnsteinovem hlevu. Kadar je bilo v hlevu kaj živine, je bilo to stanovanje prijetno, dovolj toplo, da človeka ni zeblo. Poleti sta se pa preselila na hlev, na seno, kjer je bil čistejši zrak. Kdo pa bi pozimi skrbel na čist zrak. Samo da imaš luknjo, kamor se zariješ, da ni tak mraz, da prespiš. Za hrano je bilo težje. Včasih je staremu Berdenu kanila od kod kaka krona, včasih pa je trebalo preskrbeti vsaj kruha, da sta živela. Imenitno vsekakor ni bilo nikoli. Pa zato jima tudi ni bilo mar. Stari Berden se je tolažil, da bo že bolje. To rahlo upanje, da bo nekoč vendar le bolje, ni nikdar zamrlo v njem. Ne, kdor je imel ob sebi takega fanta, kakor ga je imel stari Berden, je lahko upal, da se nekoč življenje močno spremeni. Kakor ni obupala nad življenjem Kata Lejkova, ki so jo vrgli na cesto in ki je prej vendarle naravnost imenitno živela v primeri z njima, tako ni mogel on obupati. Povrhu je fant že pričel razumevati življenje in ni vedno čakal samo na to, kar prinese oče, temveč si je skušal sam izboljšati, če ne drugače, s kartami. To je včasih vendarle vrglo

kako krono, zlasti če je dobil trgovce in kmete z dežele, ki so radi metali karte in še rajši pili.

Tistega dne na večer, ko se je mladi Berden prvič sam tako upijanil, brez družbe, se je naposled le predramil. Glava ga je močno bolela in to ni bilo prijetno. Črna kava, je mislil, bi mi dobro dela. Toda očeta ni bilo nikjer, da bi mu jo prinesel sem. Počasi se je le skobacal pokoncu. Ni mu bilo do poležkovanja. Napravil se je in stopil pred hlev. Zunaj je bil že močan mrak. Občinski uslužbenec je prišel po cesti z lestvo na rami, jo prislonil h kandelabru, ki je stal prav pred Arnsteinovo hišo, zlezal po tej lestvi in prižgal petrolejko v kandelabru. Rumenkasta, bolna svetloba se je razlila po cesti in po vrtu pred Fischerjevo gostilno. Možak je šel dalje z lestvo; še ena luč je tu, že prav na koncu mesta. Potlej se bo vračal in bo najbrže stopil k Fischerjevi, da popije kozarec žganja po svojem oprasku. Skozi gostilniška okna je padala prav taka bleda svetloba, kakršna iz kandelabra. Nekdo je ta večer celo pel, kar se ni pogosto dogajalo, zlasti ob takem času. Kmetje so peli ob popoldnevih, kadar je bil v mestu sejm. Ljudje iz te ulice pa so peli že kasno zvečer. Preden pa je mladi Berden vstopil, se je ozrl še v podstrešno okno, kjer je stanovala Kata Lejkova z Matildo. Tudi tam je bilo okno svetlo. Pa je bilo zagrnjeno, da ni bilo videti niti sence ljudi, čeprav bi kdo hodil ob oknu.

V gostilni je bilo nekam dosti ljudi. Ženske iz Arnsteinove hiše še niso prišle. Zdaj najbrže večerjajo: pijejo skromno žitno kavo in prigrizujejo kos kruha.

Pač pa je bilo v sobi nekaj priletnejših moških, nekako toliko starih, kakor je bil njegov oče. In tudi oče je bil med njimi. Spoznal ga je po njegovem smehu. Oče se je vedno nekam prisiljeno smejal, kakor se smeji otroci, ki jih dolže, da so kaj zagrešili, pa se ne vedo drugače izgovoriti. In kakor se smeji ljudje pri polni mizi, ko se vsega skupaj vendarle ne smejo dotakniti. Oče se je včasih nasmihal za kozarec vina, za kos kruha. Možak, ki je sedel poleg očeta, ga je trepljal po ramenih, že bolj tolkel, in mu govoril: „No, daj povej, povej dalje...“

Oče se je spet potihem zahihital in že odprl usta, da bi govoril. Tedaj je fanta nekaj prijelo. Stopil je k očetu, ga prijel za ramo in mu rekel:

„Tja pojdi, k drugi mizi.“ Oče se je presenečeno ozrl. Ko je zagledal sina, je dejal negotovo:

„Zakaj pa? Zakaj ne bi tu sedel?“ Ko pa je fant ponovil zahtevo, se je nasmehnil družbi in šel k drugi mizi. Tam je sedel na stol, gledal sina in se nasmihal.

„Kakšne neumnosti kvasiš pred temi ljudmi?“

„Kakšne neumnosti!“ je skoraj vzkliknil oče, a takoj znižal glas. „Čudno govoriš. To niso nikake neumnosti. To je vse resnica. A ljudem se zdi, da so neumnosti in zato se smejuje.“

„Zato pa,“ je rekel fant.

„Da,“ je skromno dejal oče. „Že od sinoči nisem jedel.“ Hotel se je opravičiti. „Ti si pa danes žganje pil, so mi rekli.“

Matija je pogledal očeta. Njegov obraz je bil suh, upadel. Toda tak je bil že vsa zadnja leta. Oči so bile globoko pod čelom. Obraz sam pa je bil poln drobnih, a gostih gub. Mladi Berden še nikdar ni tako natančno pogledal svojemu očetu v obraz. Lačen je, je obšlo fanta. Zdaj prvič ga je to navdalo z nečim posebnim. — Zato je pripovedoval v družbi, da bi se ga kdo usmilit in mu dal kozarec vina in mu morda kupil žemljo. Fant je naročil žemlje in salam. Gledal je očeta, kako slastno je posegal po obojem. Če njega ne bi bilo sem, bi oče uganjal burke, naposled dobil nekaj žemelj, od katerih bi dve skrivaj vtaknil v žep in jih prinesel njemu zvečer v hlev. Ponujal bi mu: Na, jej, vem, da si lačen. In on bi posegel in jedel, ne da bi hkrati pomislil, kako jih je oče pridobil. — Naročil je tudi nekaj pijače in ko sta pospravila vse, je fant dejal:

„Pojdiva spat.“ Oče se je ozrl po sinu. Odkaj pa hodi tako zgodaj spat? Saj to ni bila njegova navada. Narobe: prihajal je vedno šele takrat, ko je oče že davno spal, ko je bila ura že preko polnoči.

„No, dobro,“ je rekel oče in se dvignil.

(Dalje.)

Refleksije

Iz polnega čuta odgovornosti

Z letošnjo prvo številko je Sodobnost začela prinašati dr. Žgečevo sociološko študijo „Haloze“. Puščoba, so sodili nekateri; nezanimivo, so dejali drugi; ne spada v kulturno revijo, so se obregali tretji; duh se je spremenil v številke, so presodili najkulturnejši. Če bi bil kdo sodil potrebnost in pomembnost te družbene podobe živega kosa naše slovenske zemlje le po mnenju tega ali onega literarnega kroga, bi se bil prijel za glavo ter se skrušeno vprašal: kaj sem zagrešil? In vendar je sodobna slovenska revija, ki ji slovenstvo in sodobnost ništa le zvonkljajoči krilatici, prebito dolžna, pobujati in prinašati te in podobne poglede na slovensko zemljo in slovensko življenje.

Noben narod in nobena zemlja ne živita polno, dokler ne živita zavestno v duhu ljudi, dokler ju zavedno ne obdela in po svoje ne izoblikuje človek. Dvoje je poti. Izoblikovati ju mora ustvarjajoči umetnik, kadar ju dvigne na višjo življenjsko ravnino umetnin, kadar iz njiju razbere globoke, tipične, trajne poteze grude in ljudi. Izoblikovati pa ju more tudi analitično misleči opazovalec, če se pazljivo zagleda v to ali ono stran v živ-

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Tedaj je prišel žid Fischer. Poklical je najprej starega k sebi in mu nekaj govoril. Stari pa je bil tako zmeden, da ni vedel, kaj mu žid pripoveduje. Ni mogel verjeti, temveč je samo dejal:

„Naj pokličem fanta, da se pomenimo?“ Žid ga je pa sam poklical. Povedal mu je, da potrebuje pri svojih trgovskih kupčijah po kmetih pomoči. Treba je popaziti na konje, kadar se pelje na kmete, tuintam se mora s kom pogovoriti in sploh da sam težko potuje. Stari Berden je molčal, samo gledal je, zdaj fanta, kaj poreče, zdaj žida, če vsega tega ne govori iz zvitosti, da bi ju potegnil. Žid je mislil resno, samo fantu se je trebalo odločiti.

„No — dobro,“ je odvrnil Matija, „pa grem. Saj čas imam.“

Ko so se domenili in je žid odšel v drugo sobo, je fant naročil še nekaj vina na ta račun, oče pa je rekel:

„No, vidiš! Saj sem dejal, vedno sem rekel —.“ Matija se je ozrl po njem. Saj doslej ni bil ničesar rekel, nikdar ni rekel nič podobnega. Ampak to je bila njegova navada in vsaj nekaj je moral reči.

Potem sta odšla spat. Trebalo je, ker je žid dejal, da pojmeta zgodaj zjutraj s fantom na kmete. In prvega dne se ne sme slabo izkazati. Tu je naposled mnogo ljudi, ki bi jih bil žid prav tako lahko vzel s sabo in bi bili veseli. — Zunaj sta se za trenotek ustavila. Oče se je ozrl po nebu.

„Mraz bo jutri, močan mraz,“ je dejal. Vsak večer, ko je odhajal spat, je moral dognati vreme za drug dan, kakor bi bilo to posebno važno in bi imelo kak poseben pomen za njegovo življenje. Vendar zanj ni bilo važno, ali je dež ali lepo, ker mu ni nikdar trebalo po svetu. Fant ni rekel nič. Oče pa je nadaljeval: „To bo zdaj poslednji hujši mraz. Potem se bo počasi otajalo, sneg skopni in več sonca bo. Potem pritisne še malo mraz, ampak tudi ta mraz premine. Tedaj bo prva pomlad. Potem še močan veter, za teden dni, in ko ta premine, pride pomladni dež in trate ozelenijo.“ Kakor bi tudi to bilo posebno važno. In vendar ne bo prineslo nikakih velikih sprememb, razen da človeku ne bo treba ves dan ždeti v sobi ali pa spati v zadušnem hlevu. Lahko bo šel po dnevi na sonce, na vrt, prijel za rovnico, ponoči pa bo lahko spal zunaj na senu.

V hlevu je bila globoka tema. Na eno stran sploh ni bilo okna, na dvorišče pa je bila majhna odprtina, zadelana z motnim, umazaniam steklom, ki že podnevi ni prepuščala kaj prida svetlobe, kaj šele zvečer. Pritipala sta se do svojega ležišča in napol oblečena legla, da

ne bi zmrzovala. Konja sta včasih udarila s kopiti ob tla ali pa je kateri z gobcem trgal jasli, da je zaškripalo.

Stari Berden je po navadi takoj zaspal, ko je legel. Prav tako je bilo s fantom. Vračal se je kasno in je po navadi samo rahlo premislil ves dan: koliko je ta dan priigral, koliko izgubil, zakaj je izgubil, kako bi moral storiti, da bi dobil, če je videl Lešnjekovo Matildo, če je kdo kaj posebnega povedal, če je Kutaši prinesel od kod kaj denarja, ki ga je kajpak kje ukradel. Te stvari so polnile njegovo življenje, o njih je zvečer moral razmisliti. Drugih vprašanj zanj ni bilo.

Zdaj pa je prišlo popolnoma nekaj novega. Služba! Že pred leti nekoč mu je bil oče govoril o službi, ki ga čaka. Kajpa, oče ni vedel, kakšna služba ga čaka. Misлил je pač na delo. Navedel mu je nekaj primerov, bodisi iz edine tovarne, ki je bila v mestu, ali odkod drugod. Delo je zanj pomenilo službo, to je nekaj denarja, s čimer moreš živeti. Hkrati pa je delo pomenilo, kolikor je fant tedaj dognal, nekaj, ko preneha to brezdelno življenje, posedanje pri Fischerju ali drugod, pohajkovanje zvečer in čakanje na priliko, da koga obereš za kako krono.

Nedoločno je čutil, da se bo z jutrišnjim dnem njegovo življenje močno spremenilo. Tega se zdaj nikakor ni bal, nasprotno, želel je, da bi bilo tako. Tam nekje, v hiši, v spodobni sobi živi Matilda Lešnjekova, ki ga je tako prevarala. Trebalo se je kako maščevati. Maščevati pa se ni mogel drugače, kakor da se izkaže pred njo, da pride do denarja, da ne bo več samo potepuh, kakor je na priliko Kutaši, temveč da bo spodobno oblečen, da bo včasih kam šel kakor drugi ljudje, ki imajo denar in podobno. Pred njegovimi očmi je lebdelo še mnogo drugih stvari, mnogo denarja. Kadar se bo vračal, ga bo vse gledalo on pa s temi ljudmi noče imeti nikakega opravka. Tu bo živela Matilda Lešnjekova. Ko bo videla, kako je, se bo pokesala, da je tako grdo ravnala z njim, a bo prekasno, da bi se popravilo. Niti poznati je ne bo hotel.

Tedaj je poklical očeta.

„Kaj še ne spiš?“ je dejal stari Berden. Tudi on je mislil na vse to in ni mogel zadremati.

„Ne morem,“ je odvrnil fant.

„A kaj počneš?“

„Nekaj premišljam.“

„Kaj premišljaš?“

„Tako. O različnih stvareh. — No, kaj pravite k temu?“

„K čemu? Da pojdeš z židom? — No, kaj naj bi rekel. Imenitno je,“ je govoril oče navdušeno. „Vidiš, žid bi lahko poklical koga drugega. Midva bi pa še naprej tako živela. — Jaz sem prestar, da bi ho-

dil z njim. To sam dobro ve. Vedno sem mislil na to, če bi ti mogel preskrbeti kje kaj posebnega. Saj bi bil lahko hlapec, a s tem ne prideš nikamor. Hotel sem, da bi imel kaj takega, s čimer bi se lahko priril navzgor. — Vidiš, poglej samo tega žida. Njemu so, tako pravijo, na kmetih razbili trgovino in gostilno in vse odnesli. Pa pride sem v mesto, gol, brez vsega. Morda je imel kako krono v žepu. A ni dal miru kakor mi drugi ljudje, temveč si je takoj izmislil nekaj posebnega. To se pravi biti človek, ki nikdar ne obupa. Čez dve, tri leta bo tako bogat, kakor jih je le malo v mestu. Pri njem se lahko naučiš, kako je treba živeti. Dobro pazi nanj, žid je za take stvari ves vrazji. — In ko si nahraniš kaj denarja, lahko začneš na svojo roko. Vse je samo v tem, koliko si sam upaš. Vidiš, bil sem včasih mlad; imel sem kolikor toliko denarja, da bi lahko začel to ali ono. Ali kje mi je prišlo kaj takega na misel. Zdaj mislim včasih na tiste čase in se toščem po čelu. A kaj mi pomaga? Zdaj sem prestar, da bi začental. Ti pa lahko.“

„Tudi jaz mislim tako,“ je odvrnil fant. Oče je nekaj požrl. To je bilo odločno povedano. Nenadoma taka sprememba. Da, njemu ni trebalo obupati nad življenjem! „Ko si nabereš kaj denarja,“ je razpredal fant svoje misli, „lahko začnem z gostilno.“

„Z gostilno?“ je pomislil oče. „Seve, v velikem mestu je gostilna dobra stvar, tu v takem gnezdu pa ni kaj prida. Še manj pa na kmetih. Ali trgovina, to je vse kaj drugega.“

„Dobro, pa začnem trgovino. Denarja hočem imeti, mnogo denarja.“

„Trgovina tudi na kmetih ni slaba stvar. Samo znati je treba. Začneš na priliko z drobnarijo. Po dveh letih se nabereš nekaj denarja in začneš z večjimi stvarmi. Odpreš manufakturo in kasneje si še kaj izmisliš. Potem se bogato oženiš, žena ti prinese denar in vse bo dobro.“

„Tako tudi jaz mislim,“ je odvrnil fant modro in resno. „Ampak, Matilde ne vzamem.“ Zdaj je stari prisluhnil.

„Koga misliš?“

„Matildo Lešnjekovo.“

„Matildo!“ je dejal oče. „Naj gre svoja pota.“

„Pravijo, da je postala cipa.“

„Da, kaj naj bi bila drugega? In kaj je bila njena teta? In kaj so vse druge? To je lažje in prijetno življenje. Tebi pa je treba nekaj resnega. Žensko, ki ti bo pomagala, ne pa da bi za moškimi gledala.“

„Tako mislim,“ je odvrnil fant.

Potem sta zopet vsak zase premišljevala. Jutri bo nov dan, popolnoma nov dan v njunem življenju. Kasneje pride še en dan, ko se fant osamosvoji in potlej bo življenje umirjeno teklo dalje.

Zjutraj je stari Berden zgodaj vstal, ker je bila taka njegova navada in ker se je bilo treba izkazati, da žid ne bo godrnjal. Nakrmil je živino, nato pa zbudil še sina. Fant se je sicer nekaj kremžil, kakor bi bil pozabil vse sinočnje sklepe, naposled pa se je spomnil in vstal. Krenil je v kuhinjo, kjer je našel žida pri zajtrku. Dekli, ki je hodila po kuhinji, je žid dejal:

„Daj mu kavo.“ Fantu pa je pomignil, naj sede. Fant je sedel in gledal dolge židove brke, ki si jih je možak povihaval. Potem je ogledoval deklo srednjih let, ki se je sukala okoli peči in prestavljala lonce. Zaspavec ji je še ležal na trepalnicah. Nato je srebal kavo, drobil v njo kruh in mislil, kako prijetna jed je kava. Njegov zajtrk je bil vedno skromen. Včasih je tačas, ko je on vstal, oče kaj prinesel odkod; bodisi kos slanine ali salame, ali pa samo kruh, da ga je pospravil.

Ko je stopil iz hiše, je moral napreči kobili. Ker pa se sam še ni bil ukvarjal s tem delom, mu je oče pokazal. Na dvorišču so stale sani, na njih so bili zaboji, toda taki, v kakršnih so včasih trgovci prevažali perutnino s kmetov v mesto in na železnico. Mladi Berden pa zdaj ni imel časa misliti na te stvari. Nad mestom je bilo zgodnje zimsko jutro. Prvi ljudje so močno zaviti, s težkimi škornji in opirajoči se na palice prihajali s kmetov po ulici. Zada j na ravnini je ležalo megleno, sveže jutro; kazalo je lep dan.

Tedaj je prišla s podstrešja, kjer je imela Lejkova stanovanje, Matilda Lešnjekova. Bila je prijetno oblečena kakor vedno zadnje čase. Na glavi je imela klobuček. Za trenotek je obstala na postenju in se ozrla po vozu in po mladem Berdenu. Ta je postal na saneh, preden je sedel, držal vajeti v rokah, lovil bič in čakal, da se žid usede in zahomota v težke gunje.

Dekle je stalo in gledalo, ko je Berden pognal konje. Komaj mimogrede se je ozrl nanjo. Bila je videti rahlo presenečena. On pa ni imel časa, da bi se natančneje oziral, temveč je ponosno sedel poleg žida in držal vajeti.

Ko je bil na ulici in ko je zavil s konji proti ravnini, se mu je zadelo, da se sani ne dotikajo tal, temveč da drčijo nekje visoko po zraku, pod sinjim nebom; samo zvončki so udarjali vmes in peli svojo pesem.

Na dvorišču pa je ostal stari Berden in gledal za sanmi. Potem je počasi krenil proti vratom, da bi jih zaprl. Ko je za trenotek postal ob cesti in gledal za prvimi ljudmi na ulici, je prišla Matilda do vrat in obstala.

„A kam se Matija pelje?“ je naposled vprašala.

„Matija?“ je menil oče in privlekel cigareto, ki mu jo je fant dal — kupil si jih je bil za pot — „pelje se po kupčijskih poslih na kmete.“

„In bo zdaj vedno služil pri židu?“ je vprašalo dekle.

„No — da. Kaj hočeva. Dovolj je že star. Žid pa potrebuje pomoči.“

Dalje ni izpraševala. Odšla je počasi proti mestu. Skrila je glavo v visok ovratnik zimskega plašča. Hotela je misliti, toda imela je občutek, da se je nekaj posebnega zgodilo in da je nekaj zagrešila.

* * *

Meglina zavesa, ki je ležala nad ravnino, se je pomalem razgrinjala; vstalo je zgodnje zimsko jutro. Nekje za logi je bilo sonce, vsa ravnina ga je bila polna; tistega zimskega sonca, ki ga ni videti, a ga je povsod čutiti. Mraz je bil oster. Matija Berden je zavihal ovratnik stare suknje, samo oči so gledale izza tega ovratnika; in od sape se mu je na suknji delal sren. Cesta je bila polna snega, samo po sredi je bil napravljen sanik. Kobili sta lagodno stopali, iz nozdrvi se jima je kadilo, kakor sta dihali. Obcestni drogovi so bili nagnjeni, žice so rahlo pele. Na bližnjem drevju so negibno sedeli krokarji in vrane. Le včasih se je kateri ptič spomnil in zajadral nad cesto.

Matija je imel mnogo vprašanj na jeziku, s katerimi bi bil rad obsipal žida. Ta je bil čudovito molčeč. Zavil se je v velik kožuh in niti oči mu ni bilo videti. Le včasih se je zganil, poiskal z obrazom zraka in puhnil predse, nato pa čiknil na stran, kakor bi prežvekoval bago. Potem se je pa potopil v globoko molčanje in premišljanje.

Zavila sta v prvo vas. Nizke hiše so čepele ob cesti, na eni strani s pročelji obrnjene k cesti, na drugi pa s hrbti. Izpod snega so tuintam gledale slamnate strehe, nekje spredaj se je kadilo iz njih. Ko je Matija natančneje povohal, mu je udaril v nos prijeten vonj po začimbi in po česnu. Gospodarji so hodili okoli hlevov, postajali za trenotek, nato pa se spet gubili po poslopju.

„Pri trgovini ustavi,“ je naposled zinil žid fantu. Matija se je zganil. Zdaj je žid le izpregovoril. Ali koj se je zopet povlekel za suknjo.

Tedaj se je od hiše odtrgala ženska in rekla fantu:

„Hej, postoj malo.“ Fant je pridržal kobili.

„Kaj bi?“

„Nekaj perutnine imam,“ je rekla ženska. Na nogah je imela razpletene stare čevlje, izpod rute so ji gledali razmršeni, še nepočesani lasje. Na telesu je imela samo jopo, ki je bila na oprsju močno napeta.

Zdaj je žid razpel ovratnik in se zganil. Nekje so vreščale kokoši in kmalu nato je dvojje mladih deklet prineslo kokoši, držeč jih za

noge. Ženska je stopila z njimi k vozu, žid je privlekel od nekod ročno tehtnico in spretno zadrževal kuram noge, da so naposled obvisle na tehtnici. „Dva kilograma,“ je rekel. Ženska se je prepirala, da je kokoš težja. Barantala sta za krone, dokler ni žid naposled rekel Matiji:

„Notri jih spusti.“ Fant je jemal kure in jih spuščal skozi vratca v tiste lataste zaboje, kjer so kure iskale zavetja. Žid pa je odprl denarnico in plačeval ženskam. Ženske so sicer še nekaj godrnjale, ali on se ni menil za to. Fant je zopet sedel na sani in ko mu je žid namignil, je pognal kobili. Ker zopet nista govorila, je Berden imel priliko misliti.

(Dalje.)

Haloze

Dr. Žgeč Franc

(Sociološka študija)

Tudi tukaj nam povedo povprečne površine premalo. Poseči moramo spet po točnejši razdelitvi vinogradov v šest skupin, kakor smo to storili že na Gorci; To razčlenitev vidimo na razpredelnici slika 12, ki je v vsem slična razpredelnici šte. 6.

Na Dežnem imajo vinograde, ki merijo v arih:

	nič	do 10	10-20	20-50	50-100	nad 100	
Domačini pos.	9 37·6%	1 4·2%	3 12·5%	9 37·6%	2 8·2%	—	24
Ostali Haložani	13 68·4%	—	2 10·5%	1 5·3%	3 15·8%	—	19
Pos. s polja	15 51·7%	2 6·9%	2 6·9%	7 24·1%	3 10·4%	—	29
Pos. s Ptujске gore	1 50%	—	—	1 50%	—	—	2
Pos. iz Ptuja in okolice	4 36·3%	—	—	—	1 9·1%	6 55·6%	11
Pos. iz ostale Slovenije	1 100%	—	—	—	—	—	1
	43	3	7	18	9	6	86

Število posestnikov vsake kategorije smo že navedli, ki vinogradov nimajo. Pri domačinih znaša odstotek 37·6%, pri ostalih Haložanih

je istinito ali logično idealno ali objektivno realno, vse, kar je, je istinito ali v tem ali v onem oziru. Neistiniti pojavi, dejstva itd. so gole fikcije, ki niso le brez vsake logične nuje, ampak tudi same v sebi protislovne. Seveda imajo tudi kot take svojo logično istinitost, sicer bi ne mogli govoriti o njih.

S to ugotovitvijo je pa že izpodmaknjena vsaka stvarna podlaga Vebrovemu istinitostnemu dokazu za praitinitost božjo, ki se s pojmom neistinitega pojava vred razbline v „prazen nič.“

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Vse na tej kratki vožnji do prve vasi, se mu je zdelo naravnost imenitno. Sediš na saneh, ki tiho drse po škripajočem snegu, in sanjariš o nečem. Misliti pri tem ni treba, sanje prihajajo same. Vmes se mu je porodilo v glavi nekaj drugega. Med tem ko takole sanjari na saneh, žid dremlje; tako bo dremal po vsej cesti, samo kadar ga kdo ustavi, se predrami in potem se prepira z ženskami po vasi in kupčuje z njimi in se prepira pri kronah in celo pri parah.

„Pri trgovini,“ je dejal žid, „ustavi.“ Fant je pazil na trgovine, da ne bi zavozil mimo, in naposled ustavil pri nizki, do ceste segajoči hiši. Tam se je žid spet zganil, se skobalil z voza ter odšel v trgovino, dočim je moral Berden ostati na saneh in paziti na živino. Čez čas je žid prišel spet iz trgovine, za njim pa je mlada ženska nesla zaboj z jajci. Berden se je ozrl po njej; prhala je od mraza. Najbrže je v trgovini prijetno. Žid jo je potrepljal, ko se je pripognila, ona pa se je zarežala in ga udarila po prstih, nakar sta se zopet oba smejala. Berdenu je nekaj obtičalo v goštancu. Ni premaknil oči z ženske, ki je polagala jajca v zaboj in sta jih oba z židom štela. Potlej je prišel iz trgovine še možak, ki se je tudi smejal. Berden si je prižgal cigareto. Zazrl se je po ulici, po kmečkih hišah, ki so stale v vrsti, gledal dva otroka, ki sta razcapna prihajala v trgovino, z nezapletenimi čevlji in rdečima nosovoma. Oni trije so naposled odšli v trgovino in samo zvonec je še zapel, ko so vstopili.

Naposled pa je žid prišel iz trgovine, vrgel zadnji končič cigare v stran, se skobacal na sani, se zopet zavil v suknjo in že sta vozila dalje.

Popoldne so nalagali na neki železniški postaji jaca v vagon. Tja je pripeljalo mnogo ljudi v prav takih kletkah kure in jajca. Tam so se naposled zbirali okoli žida, ki je privlekel iz žepa debelo denarnico in jih izplačeval. Potem so zavili v neko gostilno nedaleč od

postaje, tam razpregli konje, jih privezali v velik hlev, nametali konjem sena in potlej odšli v sobo, kjer so začeli piti.

Berden je moral ostati v hlevu, da nakrmi Fischerjeve kobile. Medtem ko so kobile hrustale in tolkle s kopiti ob tla, je zlezal v senjak, kjer je bilo nekaj sena, in se stisnil, da mu ne bi bilo tako mrzlo. Tam je skušal sanjariti. Zdelo se mu je, da leži v Fischerjevem hlevu. Tam spredaj je njegova gostilna, kjer poseda nekaj mestnih ljudi; moški kvartajo, ženske pa pijejo čaj in se pomenkujejo. V peči poje ogenj in je zelo prijetno. Včasih udari kdo s karto po mizi, včasih zine kaka ženska, potem se zasmejijo, a potlej je zopet mir.

Tedaj je prišlo od nekod mlado dekle osemnajstih let, v moškem suknjiču in z rdečo ruto na glavi, zavezano zadaj.

„Kje pa si?“ je vprašalo v hlev, ko ni videlo nikogar.

„Kdo?“ se je predramil Matija Berden in dvignil glavo v senjaku.

„No, — ti. Saj si ti Fischerjev hlapec?“ je vprašalo.

„Kakšen hlapec,“ je odvrnil, nato pa se umiril. „Da, jaz sem Fischerjev hlapec, A kaj bi rada?“

„Gospod so rekli, da pojdi v kuhinjo obedovat.“ Zlezal je iz senjaka, ko je slišal prijetno novico, da je treba obedovati. Mimogrede je še vrgel konjem v jasli sena, nato pa stopil proti vratom, kjer je govorilo dekle. Šele zdaj se je mogel natančneje ozreti po njej. Okrogel rdeč obraz se mu je smejal izza ovratnika moškega suknjiča, na ušesih, ki so nekoliko gledala izpod rute, so viseli zlati obročki. Sinje, velike oči so bile široko odprte, kakor bi srečale davnega znanca. Ko je zaprl hlev, je postal za trenotek, se okrenil, jo ujel za roko, in rekel:

„Ti, kako ti je pa ime?“

„Zakaj pa?“ se je dekle smejalo.

„Tako —. Hočem vedeti.“

„Marička sem,“ je odvrnilo dekle.

„Jaz sem pa Matija. — Ali služiš tu?“

„Zakaj pa?“ je vprašalo dekle.

„Tako —,“ je dejal, „hočem vedeti“. Dekle se je še vedno smejalo, nekaj pomislilo, nato pa reklo:

„Pravzaprav da.“ Tedaj je bilo slišati klic iz veže:

„Gitkaa!“ Dekle se je okrenilo. Fant pa je vprašal:

„Kdo je ta Gitka?“

„Domača hči.“

Matija je še nekaj vprašal, a medtem je zadonel klic vdrugo, dekle se je okrenilo in kliknilo proti veži:

„Saj že grem.“ Pogledalo je še Matijo, nato pa zbežalo proti veži. Matija je gledal za njo, dokler ni zaprla vrat za seboj, potlej je odprl usta: hotel je nekaj povedati, pa ni. Šel je za njo.

V gostilniški sobi je bil velik šum in ropot. Nekdo se je drl na vso moč, drugi pa so kričali ter se tako pomenkovali, nato so žvenketali kozarci. Nekdo je prišel na potrebo, toda ni stopil do velikega stranišča, ki je samevalo sredi dvorišča, temveč je postal na pragu in tako opravil posel. Matija je krenil mimo gostilniške sobe in odprl v kuhinjo. Prijetna toplota mu je bušila v obraz, nato pa je zadišalo po pečenih kurah in še po drugih stvareh. Na štedilniku se je nekaj cvrlo, sopara se je dvigala pod strop. Debela, nizka ženska je razoglavla stala poleg. Lase je imela povezane na tilniku v mogočno kito. Na velikem trebuhu je imela bel predpasnik, v katerega si je včasih obrisala roke. Star dedec je sedel pri mizi, obrnjen na sredo kuhinje, se opiral na palico in nekaj mislil. Berden je postal sredi sobe in čakal, da mu kdo kaj reče. Vstopila je Marička-Gitka. Kakor prej, se je tudi zdaj smejala.

„Kaj pa stojiš kakor bogec ob cesti!“ mu je rekla. „Sedi za mizo.“ Dala mu je stol k mizi. Ozrl se je po njej in sedel. Spremljal jo je s pogledom, ko je hodila po kuhinji, ko mu je pripravljala obed. Tedaj se je tudi ženska ob štedilniku ozrla po njem.

„Čigav si pa ti?“

„Jaz sem Berden,“ je odgovoril fant „Matija Berden.“

„A kaj so tvoji starši?“

„Samo očeta imam. — On je tako — tako živi v mestu. Bil je v tovarni,“ mu je padlo v glavo, da ne bi trebalo povedati, da oče ni nič. „Pa je star in ni za delo. Zdaj pomaga pri Fischerju.“

„A kako živita?“

„Tako — nekaj zasluži on, nekaj pa jaz,“ je dejal. Ne, tega ni smel povedati, da je oče doslej tudi njega prehranjeval.

„A kaj misliš vedno pri židu ostati, hlapec?“

Na to mladi Berden doslej ni mislil. Ne, hlapec biti ni bila prijetna služba, to je sklepal po tem, kako zaničljivo ga je vprašala o tem. „Ne,“ je dejal tedaj. „To sem samo zdaj. Ko si prihranim nekaj denarja, začnem s čim drugim. Morda s trgovino, ali z gostilno.“ Zdaj ga je ženska spet pogledala. Čutil je, da je povedal neumnost. To je bila baharija.

„Trgovina,“ je rekla ženska. „Vidi se, da si otrok. Kaj pa misliš, da je trgovina? Za trgovino je treba imeti denarja.“

„Da,“ je rekel tiho in bil ves rdeč, ker ga je dekcle poslušalo. Pred žensko bi se bil še kako zmazal, pred dekletom pa ni mogel. „Seveda, na trgovino mislim za kasneje. Zdaj bo treba s čim drugim.“ Tedaj

se je spomnil teh kupinarjev, ki so sedeli v gostilni: vsakteri je imel veliko leseno kletko za kure, ki jo je nosil na hrbtu. Hodil je po vasi od hiše do hiše, nekaj jodlal, ženske so jim prinašale kure, ki so jih težkali, kupovali in s tem služili. Ko so imeli kletko polno, so jo nesli domov in naposled predali židu Fischerju, ki je vse spravil po železnici dalje. „Najprej postanem kupinar, majhen, potlej, ako si toliko prihranim, pa kupim voz in konje in bom prevzemal. Mislim, da se tam imenitno zasluži.“

„Da, tam se dobro zasluži,“ je rekla ženska, „ampak zapije se tudi dobro, ako je človek tak.“ Nato je dejal, da ne bo pil.

Dekle je postavilo predenj obed. Bil je lačen in je slastno segel po hrani. „Kaj pa piješ?“ je vprašalo dekle. „Brizganec ali čisto vino?“ Hotel je že reči, da brizganec, a se je takoj spomnil, da je pravkar rekel, da ne bo pil, ker tedaj ne bo nič prihranil. In kakorkoli ga je mučilo, da bi izpil velik brizganec, se mu je odrekel. Dejal je:

„Vina nimam rad, pa tudi brizganec mi ni po volji. — Prosil bi vodo.“ Dekle se je zvito nasmehnilo in mu prineslo v velikem kozarcu vode, dočim je ženski ugajalo, da fant ni pijanec.

Tedaj se je prizibal v kuhinjo žid. Bil je zadovoljen. Zdaj ni imel na sebi težke suknje, da bi z ovratnikom zakrival glavo. Držal je palce v žepih na telovniku in kadil cigaro. Smejal se je dobrodušno, stopil k ženski in jo ščipal. Ženska je nekaj zmrdovala in nekaj hrzala, kakor kobila, dokler ga naposled ni krcnila po roki; tedaj se je obrnil po kuhinji, srečal Maričko in tudi njo vščipnil.

„Naa!“ je vzkliknilo dekle. „Jaz pa nisem za vas. Za takega starega deda.“ Imenitno mu je povedala, Matija bi ji bil roko poljubil za to besedo. In tudi žida bi včesnil, ako ne bi bil pri njem v službi; tako pa je moral vse mirno požreti. Potem se je nekaj ponorčeval iz fanta, ki je pil vodo, spregovoril s starim možakom nekaj besedi, na katere mu je stari odgovarjal v čudnem naglasu in s čudno izgovorjavo. Naposled pa je rekel fantu:

„Zdaj pa greva.“

Fant se je dvignil, se nekaj obotavljal, toda prilike ni bilo, da bi bil dal roko dekletu; moral je napregat, dočim je žid ostal še v kuhinji. Bil je močno ljubosumen na žida. Stalo mu je pred očmi, kako jo ščiplje in kako se mu dekle smeji, čeprav mu odbija roko. Ko je napajal konje in nosil v vedri vodo v hlev, je prek dvorišča šlo dekle. Hotel ji je pomigniti, pa si je premislil. Drugekrati in drugod mu to ne bi delalo nikakih težav. Zdaj pa ni mogel. Ko pa je stal v hlevu, je sama prišla k vratom. Obstala je tam in mu nekaj rekla. Ni razumel ničesar.

„Torej se peljeta zdaj?“ je dejala, ko je prišel mimo.

„Da,“ je dejal. Postal je za trenotek.

„Pa zbogom,“ je rekla in mu dala roko. „Saj še prideta sem?“

„Ne vem, upam, da prideva.“ Sprejel je njeno roko in jo zadržal. Tedaj je rekel: „Spominjal se te bom.“ Kakor da ni razumela, nato pa je bušila v vesel smeh. Bogve, je pomislil, norca se dela iz mene. Ona pa je rekla:

„No, pa se spominjaj.“ Potem je pobegnila. Videl jo je še, ko sta se že peljala. Pomahala mu je skozi okno.

„Kam pa zijaš?“ je dejal žid. Ko je opazil, se je nasmehnil, pomežiknil fantu in rekel: „Imenitno dekle, kaj? Bratec, te češnje ne bodo tvoje, bogata je.“ Prvič se je zgodilo, da je žid spregovoril z njim. Bil je dobre volje. Najbrže je dobro zaslužil. Berden bi bil tako rad govoril, o čemerkoli, najrajši pa še o dekletu samem. Vendar ni nikakor mogel začeti. Tedaj je žid privlekel cigaretnico iz žepa in ponudil fantu cigareto.

Dva dni, ki sta ju še prevozila po ravnini, preden sta se vrnila, sta dala fantu mnogo misliti. Daleč nekje je bilo tisto majhno mestece, kjer je doslej živel, kjer je vsak dan čakal, da dobi koga, ki bo z njim metal kvarte, da zasluži za brizganec in za cigareto. Daleč nekje je bila Matilda, ki ga je tako prevarala, misel nanjo je tonila v pozabo, tako počasi in nevidno, kakor se je kradel večer v teh zimskih dneh na ravnino. Še preden se je človek zavedel, dneva ni bilo več. Pred njim je stalo drugo dekle, vse bolj prisrčno kakor Matilda Lešnjekova, z večnim smehom na obrazu, s širokimi očmi.

V mesto sta se pripeljala z drugega konca, tako da sta se peljala po vsej dolgi ulici. Hiše so bile mrtve, v trgovini so gorele luči, čeprav je bil še dan, ob hišah pa so hodili ljudje. In med temi ljudmi je zagledal Matildo Lešnjekovo. Ob njej je šel človek srednjih let, čedno oblečen, naravnost bogato, to se je videlo po njegovi težki suknji in po krznu, ki ga je imel na ovratniku. Berden je videl, kako se je Matilda ozrla, toda ni imel časa, da bi jo gledal; konji so tekli v dir in opozarjali nase ljudi z zvončkanjem, kakor bi hoteli povedati: Peljemo mladega Berdena. Ne žid ne nič drugo več ni bilo važno, temveč samo mladi Berden, ki je kadil cigareto.

Ko je doma razpregel, pri čemer mu je oče pomagal, je povečerjal pri židu, popil z očetom dva brizganca, naposled pa rekel, da gre spat. Tedaj je tudi oče šel z njim. In ko sta že dolgo ležala, je dejal mladi Berden:

„Kupinar postanem, to je gotovo. Zazdaj tak, navaden; ko bom imel denarja, kupim konje in bom velik kupinar.“ Oče je molčal,

samo zahrkal je nekaj. Bil je vesel tega. Vendar še zdaleč ni mogel dojeti, kaj vse se skriva za to besedo, za tem načrtom.

* * *

Matilde Lešnjekove ni bilo že več kot teden dni doma. Kata Lejkova je slutila, kaj je z njo in zato prve dni ni bila v posebnih skrbeh radi tega. To mora priti; potem, ko premine, je vse dobro. Nekaj dni se ni menila za to. Zdaj pa je le predolgo trajalo. Teden je minil, deset dni je že in čas bi bil, da se vrne, če se ni kaj posebnega zgodilo. Že dva dni je bila nekam nemirna. Doma ni mogla strpeti, temveč je ves dan bila v mestu. Ta večer pa se je zgodaj vrnila: tudi mesta se je naveličala, pričakovanja, če bi se dekle pripeljalo z vlakom. Na vrtu je še ležal sneg, toda prva zemlja je pogledala izpod njega, črna, vlažna, prijetna. Ves popoldan je sijalo sonce na ta vrt in zdelo se je, da se je bezeg v kotu zganil. Ko premine sneg, se odpre popje in nekega dne pokuka iz tega popja prvo zelenje. Kadar požene bezeg, ni prava pomlad več daleč.

Zgoraj v sobi je našla Brumeničko. Tudi Brumenička je bila vznemirjena. Zaradi dekleta. Matilda sicer nikomur ni povedala, kam gre, niti ni povedala, da sploh kam gre, a ko je prvega dne zvečer ni bilo domov, sta obe vedeli, kako je. Ko je ni bilo dva dni, sta vedeli še natančneje. Vendar o tem nista govorili. Ne, to je bila stvar, o kateri se ne govori. Zdaj pa je že tako daleč prišlo, da sta se skoraj izogibali druga drugi.

Zunaj se je zvečerilo, v sobi je bil mrak še gostejši, samo skozi okno je še padal šop svetlobe. Lejkova se je razpravila in sedla na divan.

„Malo kave sem nama skuhala,“ je dejala Brumenova in ji ponudila skodelico črne kave. Te dni drugega nista pili kot kavo. Nekaj denarja je sicer še bilo pri hiši, pa ni kazalo, da bi ga razmetavali. Tudi jima ni bilo do česa drugega. Kata se je počasi zleknila po divanu. Prižgala si je cigareto, vmes pa srebala kavo. Brumenova je iskala za zadnjimi opravki v sobi. Pa ni bilo več česa: posodo je umila, svojo skodelico, lonca pa, kjer se je kuhala kava, ni mogla, ker je še ostalo v njem za drugekrati. Tedaj je naposled še sama sedla v star fotelj, ki ga ohranila po starem Brumenu.

„Ali bi prižgala luč?“ je vprašala Brumenova. Kakor bi nečesa manjkalo, in ni mogla, da vsaj vprašala ne bi.

„Ne,“ je odvrnila Lejkova. „Rada imam mrak. Sediš tako v mraku in pozabiš, da si v mestu. Zdi se ti, da si v vasi, kjer ljudje vse zimске večere posedajo pri peči brez luči. Nikogar ne vidiš, samo slišiš ga, kadar govori. Tudi natančneje slišiš, če kdo prihaja.“ Brumenova

je vedela, da Kata čaka Matildo. Namestu da bi napeljala govor na to stvar, na Matildo, pa je odvrnila na prejšnje:

„Mene je bilo pa v mraku vedno strah. Po zdravimariji nisem nikdar več upala sama ven. In če smo kdaj v sobi tako sedeli, v mraku, tedaj sem se morala vedno koga držati.“ Nato sta spet molčali. In vendar je bil ta molk obema enako mučen. O čemerkoli bi govorili, vse bi bilo bolje, kot molčati. Zunaj je nekdo zapel, ko je odhajal iz gostilne pri Fischerju. Brumenova je vstala in stopila k oknu. Bila je željna videti ljudi. Že ves teden ni bila nikjer v mestu, pa tudi dol ni šla, da bi se o čem pomenila. Naslonila je obraz na steklo, da bi natančneje videla. Tuj človek se je opotekal po dvorišču in se naposled znašel pri bezgovem grmu. — Brumenova je videla samo še ledene rože, ki so cvetele na oknu. Sem popoldansko sonce ni seglo, da bi stalilo rože. Tako so ostale in ker je noč postajala hladna, so tudi rože močnejše zacvele. Bogve, katerih rož odtis so te rože: saj takih ni tu; najbrže cveto podobne že nekje daleč na jugu, kjer je večna pomlad. Okrenila se je od okna in zopet sedla. Tudi ona si je prižgala cigareto. Molk je postajal čedalje močnejši. Nekaj napetega je bilo v sobi. Skoraj natančno sta vedeli, da se bo danes s popoldanskim vlakom, ki prihaja ob šestih, vrnila Matilda. Mora se vrniti; v tem je bila ta gotovost: mora se vrniti. Človek bi stopil na postajo, da bi prej vedel. A s tem si prikrajšaš še tisto malo upanja: tam traja negotovost samo do prihoda vlaka. Tu imaš upanje nekoliko dlje: od postaje do sem je dvajset minut in ako hodiš počasneje, se lahko zavleče pol ure. Da bi človek imel vsaj drva in bi kuril. Ako gori v peči, je polovico več življenja v sobi. Ogenj prasketa in prameni, ki uhajajo skozi stara, razkopana vratca, plešejo po sobi.

„Kaj si zaklenila spodaj?“ je vprašala Brumenova.

„Ne,“ je odvrnila Kata.

Nato spet molk.

In potem Brumenova, ko ni mogla več prenesti tega molka in ko se ji je zdelo, da je sama v tej tesni sobi, kjer niti plamen ne pleše po sobi, kjer se nič ne zgane:

„Ko mi je bilo sedemnajst let, sem pobegnila od svoje tete.“ Lejkova je ležala negibno na divanu, kakor da ne posluša. Samo včasih se je njena roka zganila, ko je nesla cigareto v usta. Brumenova je nadaljevala mirno, hladno: „Teta je bila šivilja in je živela v Čakovcu. Moja mati pa je bila gostilničarka v večji vasi. Spominjam se je samo iz svojih zgodnjih let, kasneje sva se srečali samo še enkrat. Mislim, da zdaj ne živ več. Odločna ženska je bila. Imela sem pred njo velik strah. Nekoč je mojo starejšo sestro, ki ji je bilo že dvajset

let, vpričo vse družine oklofutala. Tedaj je sestra zgrabila kozarec in ji ga zagnala v glavo. Mater je oblila kri, sesedla se je. Močili so jo. Sestra pa je rekla: 'Taka vlačuga ne bo mene pretepala.' In čudno: od takrat se mati ni nobene več dotaknila. Postala je molčeča in se nas je ogibala. Posedala je v gostilni in stregla gostom, ki so prihajali. Nekajkrat sem jo videla po tistem, da je jokala. Nisem mogla razumeti, zakaj joče, ko ji vendar nihče ničesar ni bil storil. Mnogo kasneje, že ko sem se sredi življenja vrnila domov, sem izvedela, kako je.

(Dalje)

André Gide in amoralizem

Marginalije k „Vatikanskim ječam“.

Peter Donat

Pavšalne formule, s katerimi včasih označujemo velike duhove — kakor Tolstega za bogoiskatelja ali pa na primer Prousta za analitika — so po navadi pretežno konvencionalnega značaja. Te nam označujejo le njihovo najvidnejšo in najmarkantnejšo potezo, ki ima pogosto kaj malo opravka z njihovim celotnim značajem. Pri Gideu so take označbe dosti manj tvegane. Če trdimo o njem, da je moralist (to je sedaj malone že literarno zgodovinska označba zanj), povemo s tem približno že vse, kar hočemo o njem vedeti. Njegova markantnost malone presega celotni okvir njegove osebnosti. André Gide se nikoli ne skriva za svojim delom in svojo skoraj otipljivo simboliko. V tej svoji lastnosti je tako dosleden, da je morda prav ta njegova prevelika opaznost vzrok najbolj grobemu nerazumevanju, na katerega je naletela njegova umetnost v sodobni Franciji.

Vzroke njegovemu moralizmu in amoralizmu — ki sta pri njem, kakor pri prenekaterem modernem sovražniku morale presenetljivo istovetna — je iskati pred vsem v njegovi moralni izolaciji. Po svoji izdaji Corydona, ki je nekaka, z vsemi klasičnimi primeri opremljena apologija homoseksualizma in ki je bil celo v Franciji pravi škandal, je ostal Gide popolnoma osamljen. Takrat je na javni dražbi prodal vse knjige, ki so mu jih posvetili njegovi nekdani prijatelji. Toda ta dogodek ni mogel več kdo ve kako vplivati na njegov značaj. Vse njegovo delo je v veliki meri posledica njegove malone organske izolacije, ki jo je skušal v življenju premostiti z najbolj vratolomnimi skoki. Za to trditev nam je treba navesti samo nekaj dejstev iz njegove avtobiografije.

André Gide, ki je prav kakor veliki moralist in hipokrit Jean Jacques Rousseau, francoski protestant, je imel v mladosti nenavadno

prav do zadnjega trenutka karikaturno bojzljivo, pripravljani celo ovajati, da ne bodo pozneje sami osumničeni... „Jugoslovanski odbor“, ki je imel svoj sedež v Londonu in je že l. 1917. podpisal „krfsko deklaracijo“, doma med ljudstvom ni našel ne odmeva ne stikov in je bil med narodom skoro nepoznan. Takratni politični vodniki kmetov in meščanstva niso imeli poguma, da se zanj in za njegovo propagando izrečejo kakorkoli in kjerkoli. Nasprotno, pograbili so za vsako priliko, da se ograde in odvrnejo od sebe sum veleizdaje, kaj veleizdaje, temveč že samega političnega nezadovoljstva. Veleizdajalce so opisovali kot ljudi, ki so svoj narod zapustili, hoteč ga iz osebnega koristiljuba prodati nejevernikom in vojnim sovražnikom. Čeprav je bilo nezadovoljstvo vsak dan večje, je vendarle ljudstvo, ki ni imelo nobene velike politične zgodovine in tradicije, — Čehi in Poljaki so imeli oboje — ostalo pasivno in mirno. Hrvati in Srbi so imeli vsaj svoj „zeleni kader“. Te „kadre“ so tvorili oboroženi dezertarji avstro-ogrške armade, ki se niso hoteli več vrniti na fronto. Pobegnili so v goré in šume, kjer jim propadajoča oblast ni mogla do živlega. Ti ubežniki so se združevali v taborišča in so napadali slabo zastražene vojaške transporte živil zaradi lastne prehrane. Teh ubežnikov se je pozneje balo tudi „Narodno Veće“, toda brez potrebe, zakaj bili so brez političnih vodnikov in so se mirno razšli po doméh, ko je minila nevarnost vojne in kazni zaradi dezertacije. Slovenci, vsaj kolikor je meni znano, nismo poznali niti „zelenih kadrov“.

(Dalje.)

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Nobeni izmed naju ni bil njen mož oče. Toda prijazen je bil in rade smo ga imele. Bil je vedno med nami, govoril z nami, se smejal. Nikdar nisem videla človeka, ki bi se znal tako nasmihati. Takrat ga nisem razumela. Pozneje pa mi je bilo marsikaj jasno. No, zdaj je že tudi on mrtev in je pozabil, da nama ni bil oče. Preden pa sem zaznala za vse to, so me spravili v Čakovec k teti. Zame je bil tisti svet nov. Petnajstletna sem bila. Ko sem hodila še v šolo, sem imela fante, kmečke, in nič posebnega ni bilo to. Pozneje pa me je bilo vedno sram, če je kdo govoril o moških. Okno smo imeli na veliko dvorišče. Tam je stanovalo več strank in ljudje so hodili preko tistega dvorišča na cesto. Kadar sem videla moškega, sem vedno zardela. Sama nisem vedela, zakaj. No, čez dve leti sem se lepo razvila. Takrat tega nisem vedela, danes pa se spominjam, da sem bila lepo dekle. Tudi oblečena sem bila čedno, čeprav skromno. Ob nedeljah sem bila prosta. Teta je šla po svojih opravkih, jaz pa sem lahko šla svojo

pot. In tako se je zgodilo, da sem se neke pomladi spoznala s človekom tridesetih let. O, potihem sem imela svoje ljubezni do mladih fantov, a s temi nismo prišli skupaj. Samo z očmi smo si pripovedovali. Ta pa je prišel in že drugo nedeljo me je ogovoril in me povabil s seboj. Tako je šlo pomalem, dokler se naposled nisem odločila in odšla z njim po svetu. Nič ga nisem vprašala, kam se peljeva. Naravno: zame je bil bogataš, ki ima nekje svoje hiše, kjer bom poslej jaz gospodarica. Bila sem vsa njegova. V nekem mestu sva izstopila, tam je najel stanovanje v hotelu. Spala sem na lepi postelji, vse je bilo tako bogato, razkošno, kakor sem si želela. Jedla sva v restavracija. Kupila sem si obleke. Tako je šlo to življenje. Nekaj dni sem živela kakor v nebesih. Nič nisem povpraševala, samo živela sem. Nekega jutra pa, ko sem se zbudila, njega ni bilo v sobi. Vendar me to ni posebno vznemirjalo. Napravila sem se in šla povprašat k portirju. Povedali so mi, da je odpotoval. Našla sem tudi pismo, kjer mi je sporočal, da je moral po nujnih opravkih odpotovati v to in to mesto. Naj pridem za njim, naj se nastanim v tem in tem hotelu in ga počakam. Odpeljala sem se torej za njim, poiskala navedeni hotel in ga res našla. Tam sem najela sobo in čakala. A že je minil teden, denar mi je pohajal, njega pa ni bilo od nikoder. Začelo me je malce skrbeti. Nekega dne nisem mogla več plačati sobe in so mi odpovedali. Šla sem torej na cesto in ga tam čakala. Hodila sem čakati na vlak. Ni ga bilo. Bila sem vsa napeta, ker sem nejasno slutila, kaj se je zgodilo.

Ko sem nekoč stala vsa obupana na postaji in gledala za zadnjimi ljudmi, ki so izstopili, je stopil k meni človek, me lepo pozdravil kakor star znanec, in mi rekel, da me že dolgo išče. Drugekrat bi bila morda nekoliko presenečena, saj ga nisem nikdar še videla. Tokrat pa se mi je zdelo, da mi je nebo samo poslalo pomoč v tem času in nič se nisem upirala, ko mi je ponudil roko. Odkazal mi je v neki hiši sobo in celo denarja sem dobila za silo. Razveselila sem se tega in mislila, kakšen človek neki je to, ki je tako dober z menoj. Počasi pa se mi je vse razjasnilo. Tam sem srečala nekaj deklet, ki so prav tako, kakor jaz, imele vsaka svojo sobo, bile lepo oblečene, dela pa pravzaprav nikakega. Izpraševala so me, koliko služim. Gledala sem jih začudeno. A tudi to razočaranje je splahnelo. Živeti je bilo treba. Tako sem začela.“

Kata je ves čas poslušala, ne da bi se zganila. Tudi rekla ni ničesar, kakor bi Brumenova v resnici sama sebi pripovedovala. Šele čez čas je rekla:

„Začela si dovolj neumno, kakor vse druge.“

„Mislim,“ je menila Brumenova, „da nič bolj neumno kot ti. Saj je bilo pri tebi prav tako.“

„Ah, kaj pri meni. Jaz sem vendar prišla s kmetov. A kako je bilo potem?“

„No, tako je šlo dalje. Ko sem sprevidela, kaj sem, sem skušala več prislužiti. Nisem jokala, nič nisem mislila. Zdavnaj sem pozabila na dom, na teto, na to, da sem bila prevarana. Vse je bilo daleč, hladno. Nekaj let je šlo zelo dobro. Potem so me pa zavračali: starala sem se. Zato sem živela privatno. Tako se je več zaslužilo. Nisem bila od nikogar odvisna. Pozimi sem bila v mestih, poleti sem se pa odpeljala na letovišča.“

„A kje si se spoznala z Brumenom?“ je vprašala Lejkova.

„Na morju,“ je odvrnila Brumenova. „Bil je tam na letovišču in tako sva se počasi približala.“

„Pa ni vedel, kaj si?“

„Mogoče je vedel,“ je dejala Brumenova. „Mogoče pa ne. Vprašal me je, kaj sem.“

„In kaj si mu rekla?“

„Rekla sem mu, da sem imela trgovino, pa je prišla v konkurz. Zdaj pa da iščem mesta, da v jeseni začnem znova. Rekel je, naj grem z njim in naj pustim trgovino pri miru. Torej sem šla. Živela sva mnogo let v mestu, nazadnje pa prišla sem, ker ni kazalo, da bi mogla v večjem mestu živeti s prihranki, ki jih je imel.“

„Ampak, advokat pa le ni bil,“ je rekla Lejkova. „To sem vedela ves čas.“

„Ni bil advokat,“ je oporekala Brumenova. „Radovedna sem, zakaj ne bi smel biti advokat. Naposled pa — če ni bil, to je njegova stvar. Meni je rekel, da je bil in jaz sem mu verjela. Takrat pa, ko sva se spoznala, ni opravljal nikake službe več. Radi mene je bil lahko advokat ali pa ne.“

„Saj si mu tudi ti rekla, da si imela trgovino,“ se je nasmehnila Kata.

„No, da. Nekaj sem mu morala reči. Saj si tudi ti včasih govorila, da si imela trgovino, ko vendar vsak otrok ve, da to ni res.“

„Zastran moje trgovine pa nočem besed. Imela sem jo, ako verjameš ali ne.“

„Radi mene si jo lahko imela. Morda je bilo le tako kakor z mojo. To naposled ni važno.“

„Ni važno,“ je oporekala Kata nejevoljno. „Jaz sem se v življenju ukvarjala s poštenimi posli.“

„Ah, prosim te, tisti tvoji pošteni posli. Le na Vrečka se spomni. Kaj je tudi on spadal med poštene posle?“

„Vrečko,“ je rekla Kata nekoliko zadržano. „On je bil nesreča. Mar ti nisi nikdar v življenju doživela nesreče?“

„Oh, cel kup takih nesreč,“ se je nasmehnila Brumenova. „Le za nobeno nisem jokala. Čemu tudi? Samo prva te še lahko vznemiri. Vseh nadaljnjih pa ne upoštevaš več. Ena več ali manj. Potem misliš samo na to, kako bi si prihranila kaj denarja. Hočeš živeti in samo to ti je še v mislih. Pride nekoč nadte, da bi se vrnila. Bogve, zakaj se hočeš vrniti, ko bi lahko vedela, da te nihče ne pričakuje, da so vsi tisti, ki so vedeli za tvojo nezgodo, že mrtvi ali pa tako stari kot ti in da jih taka stvar nič več ne vznemirja. In vendar sem se hotela vrniti. Bogata, kajpa, da se pokažem pred njimi. Iz leta v leto odlagaš svojo vrnitev in se pravzaprav nikoli ne vrneš. In to je prav. Nihče te ne pogreša, že zdavnaj so pozabili nate.“

„Jaz se mislim povrniti,“ je dejala Kata določno. „Zdaj spomladi pojdeva z Matildo po svetu. Vidiš, ko bi bil kdo šel z mano, kakor pojdem zdaj jaz z njo, bi bilo vse drugače. Njej bo laže. Ko bova imeli dovolj denarja, pojdeva v moj rojstni kraj. Tam kupiva hišo, nekaj zemlje in gorice. Da, gorice morajo biti zraven. Živeli bova samostojno, počasi jo omožim in bo dobro.“

„Omožiš,“ je vzkliknila Brumenova. „Od vseh stvari, ki jih misliš doseči v življenju, se ti ne izpolni tretjina. Najvažnejše pa gotovo ne. Pa tudi tako je dobro.“

„Pri njej bo drugače. Ko bi mogla postati še enkrat mlada, bi drugače živela. Zdaj bom gledala, da bo za njo v življenju drugače... Tista vrnitev mora biti lepa. Zadnje čase mislim samo nanjo. Pomlad bo takrat. Ne vem, zakaj mi je pomlad tako draga, pomlad, ko bezeg najlepše cvete, ko cvetejo akacije.“

„To je čudno,“ je dejala Brumenova. „Živiš v mestu. Nikdar se pravzaprav ne spominjaš česa posebnega. Pomlad v mestu je posebno drugačna kakor na vasi. V mestu postanejo ljudje nekam omotični, kadar prisije močnejše sonce in prodre med strehami na ulice. In kadar pada v mestu pomladni dež, je strašen dolgčas. Sediš v kavarni in si nemiren. Drugače je na kmetih, kadar pada tak dež. Sediš v nizki koči, ljudje se pomenkujejo. Gledaš skozi okno tisti dež in je prijetno. In na njivah je takrat že prvo zelenje, tisto lepo zelenje, ki človeka tako vznemiri.“

Noč je bila globoka, samo tisti odsev petrolejke iz kandelabra na cesti je padal skozi okno. Zunaj je bil mir, le od spodaj je bilo slišati nedoločen ropot. Tedaj je bila pri Fischerjevih velika stenska ura. Potihem sta obe šteli udarce in pazili, da ju ne bi kaj zmotilo.

„Šest,“ je rekla Brumenova, potem pa obmolnila. Natančno ob tem času bi bilo slišati pisk prihajajočega vlaka, ako bi bilo okno od-

prto. Namestu tega pa je spodaj spet začel nekdo prepevati, a zdaj okoli oglov.

„Berden poje,“ je rekla Kata, „je že spet pijan.“

„Bogve,“ je rekla Brumenova, „zakaj me tako očitno sovraži. Saj mu nisem nič storila.“

„Hm,“ se je skušala nasmehniti Kata. „To je njegova navada. Si mu že kdaj kaj storila: ali si se hvalila pred njim ali pred kom drugim. Ali pa kaj drugega takega. Svoje navade ima in zoper to ne moreš nič. On dobro ve, kako je z nami vsemi. Bolj mu človek laže, manj ti verjame. Vidiš, on ve, kaj si bila ti ali vsaj slutí. Ker pa ti nočeš priznati, kar si bila, zato te preganja. Meni lahko rečeš, kar se ti zdi, čeprav ti tudi jaz ne bom verjela, a jaz te zaradi tega ne bom preganjala.“

„Pa kaj misli, da mu bom pravila, kaj sem bila? Kaj ga to briga?“

„Kaj ga briga! To je tisto: vsi smo se natresli sem in vsakdo, ki pride, bi rad bil nekaj več. Vsakdo je imel nekje trgovino ali gostilno, ženske pridejo z advokati ali s trgovci ali z ljudmi, ki imajo rento. No, on ve, da se je vsaka ukvarjala s prostitucijo, da je nekje s kmetov doma, da bi se zdaj rada vrnila, pa ni tiste majhne možnosti, da bi šla, ni vsaj nekaj denarja, da bi človek obdaril otroke sorodnikov, da nima za dostojno obleko. In vendar vsakdo kliče: Berden sem, Berden tja, za cigaro, za brizganec, za južino. In on gre. In tisti, ki mu daje, nima nič več kot on, daje mu pa samo zato, ker bi rad bil več kot on.“

Počasi sta obmolknili. Minevale so tiste minute, ki so morale še miniti: zdaj izstopiš iz vlaka, potem greš po cesti po mestu do sem. To je dobrih dvajset minut. Potem se človek še kje kako minuto zakasni in je pol ure. Tudi je v obema narastla napetost, da se jima ni dalo več govoriti. Znova sta si prižigali cigarete. Misli so se same razpredale in odhajale nekam daleč. Človek ni bil več utesnjen v to sobico, ni bila več zima, temveč pomlad, poljana, vse to se je mešalo. In Brumenova se je spomnila: bogve, zakaj sem ji vse povedala, vse svoje življenje. Morda res niso verjeli, da priležnik ni bil advokat, a vendar ni nihče vedel, da res ni bil. Zdaj bo Lejkova vedela vse. Pa je prišlo samo od sebe: kakor bi te že leta in leta tiščalo, da se nekomu razodeneš. Nato je v mislih zamahnila nad tem: saj natančnega itak nihče ne ve.

Potem so morale že preteči tiste minute, zakaj negotovost se je stopnjevala, dokler naposled ni nekdo krenil po postenju, s koraki, ki sta jih obe takoj prepoznali za Matildine. Naposled so se odprle duri, ki vodijo zunaj na stopnišče in sem. Kata se je vznemirila in tudi Brumenova se je zganila.

„Ona je,“ je spregovorila Brumenova. „Poznam njene korake.“ Šteli sta korake po stopnišču. „Ako ne potrka, je ona. Če pa potrka, potem je pa Markovičeva. Tista tako hodi.“

Ni potrkal. Roka, ki je bila vajena najti kljuko v temi, je odprla. In pred durmi je obstala človeška senca. Potem se je ta senca zganila in stopila do srede sobe. Oni dve sta še vedno ždeli vsaka na svojem mestu.

„Matilda?“ je rekla Kata in nje glas je bil nemiren.

„Jaz sem,“ je tiho dejalo dekle.

„Tak prižgi vendar luč,“ je rekla Lejkova Brumenovi in vstala. Matilda je stopila k divanu in sedla.

„Ni treba,“ je reklo dekle. „Ni treba luči.“

Lejkova je nekaj iskala, potem je prišla k dekletu. Brumenova pa je rekla:

„Malo čaja ti napravim, z rumom. Čaj z rumom dobro de, če je mraz.“

„Ne čaja,“ je odvrnilo dekle.

„Ali bi kaj drugega?“ je vprašala Kata.

„Ne, nič.“

Kata je sedla k dekletu: očitno ni bilo vse v redu. Položila ji je roko na čelo. S prsti je poiskala žilo na sencih. Žila je močno bila. Snela je Matildi klobuk in ga dala Brumenovi.

„Daj, da te slečem,“ je rekla Kata, „spat pojdeš, da si oddahneš in spočiješ.“

Dekle se je dalo teti slačiti. Nato sta jo z Brumenovo spravili v posteljo. Ko je nekaj časa ležala, se je zaslíhal tih jok. Ta jok je postajal nagloma močnejši, dokler ni naposled izbruhnilo. Obe sta jo tolažili, a je nista mogli umiriti.

„Obesim se,“ je kričala Matilda, „v vodo skočim. Nočem več živeti.“

„V vodo, Matilda, obesiti se,“ je govorila Kata Lejkova. „To so neumnosti. Čemu? Vse premine, preide. In potlej bo dobro, smejala se boš, in ne boš vedela, kako si mogla tako misliti.“ (Dalje.)

Dr. Janko Serbec

Dr. Dragotin Lončar

10. Josip Serbec je označil mezadostnost posebno nemškega idealizma, kakor sta ga učila Fichte in Hegel, ki je zanemarjal stvarnost. Zato je moral priti preobrat — materializem, ki je začel preiskovati naravo, njene sile in zakone, bistvo človeka, njegovo telesnost, njegove potrebe in prizadevanja, njegov vpliv na stvar in vpliv stvari na

znejši Turki so pobirali glavnino ne od posamezne osebe, ampak od hiše.²⁵

Slovansko preteklost so posebno precejevali ruski slovanofili, češ, da je slabe strani družbenega življenja na slovanskem vzhodu zakrivilo posnemanje zapadne Evrope. Slovanofili so bili namreč ustvarili svoje družbeno modroslovje, po katerem se slovanski vzhod in germansko-romanski zapad ločita drug od drugega kakor noč in dan. Ta razloček se kaže v glavnih gibnih silah človeške družbe, ki jih je početnik slovanofilske smeri, Ivan Vasiljevič Kirjejevskij, določil takole: verstvo (pravoslavje), država (samodržstvo) in omikanost (modroslovje, znanost, umetnost, tehnika), pri čemer ima modroslovje pomembno vlogo, da združuje v soglasje verstvo in izobraženost.²⁶ Vlada (grof Uvarov) je zagovarjala stališče, ki je bilo sorodno slovanofilskemu: pravoslavje, samodržstvo in narodnost (rusovstvo).²⁷

Ne da bi se tukaj spuščal v natančnejši opis slovanofilstva, ugotavljam samo dejstvo, da sta bila tudi brata Sernca pod vplivom slovanofilskega modroslovja posebno v tem, da sta neosnovano povzdigovala slovansko starino v nasprotju z germansko-romansko. Ne glede na to idealizacijo, ki je bila takrat splošna drugod in pri nas, n. pr. pri Ferdu Kočevarju, ki je tudi videl odločilni razloček med evropskim zapadom in vzhodom v slovansko-ruski občini,²⁸ je treba priznati, da sta bila brata Sernca med Slovenci med prvimi, ki sta se načelno zanimala za družbeno vprašanje, priznavala škodljivost neomejene zasebne lastnine in iskala izhoda v skupnem gospodarstvu.

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Brumenova je sedela na divanu in mislila. Daleč je to, ko se je hotela tudi sama obesiti ali pa skočiti v vodo. Ne enega ne drugega ni storila. Človek je močan in prenese marsikaj. In nikdar kasneje ti ni žal, da se nisi obesil ali pa skočil v vodo.

²⁵ Bogumil Vošnjak, Na razsvitu (Ruske študije), 80–81.

²⁶ Masaryk, Slovanské studie. I. Slavjanofilství Ivana Vasiljeviče Kirjevského. Druga izdaja, 21–22.

²⁷ Spektorskij, Zgodovina socijalne filozofije, II., 113.

²⁸ Josipa Vošnjaka zaslužna obravnava o agrarnem vprašanju iz leta 1884. sicer ni bila „menda... edini v slovenskem jeziku objavljeni spis“, ki se je tikal ruskega „mira“, kakor je to domneval Bogumil Vošnjak v omenjenem spisu (str. 81), ampak je pomenila poleg drugega gradiva prvi daljši članek o tem predmetu v slovenskem jeziku, ker je bil na kratko o njem pisal že Ferdo Kočevar v „Slovenskem narodu“ 1869. leta (štev. 86).

„Življenje,“ je govorila Kata Lejkova Matildi z nekim zanosom, „je vendar lepše, kakor pa se ti zdi v tem trenutku. Pride čas, ko pozabiš na to in boš vesela.“

Matilda se je le počasi umirila. In že potem, ko je jok prešel v tiho ihtenje, je rekla:

„Pojdimo stran odtod.“

„Pojdimo, Matilda. Da se le zima prekotali. Do pomladi ni več tako daleč. Popoldne sem bila zunaj. Zrak je poln pomladnega vonja in blata, ki je pogledalo izpod snega. Zdaj pridejo južni vetrovi, z njimi pomladni dež, ki vse opere in potem bo nekega dne svet poln cvetja. Takrat pojdemo. Spomladi laže kaj začneš v svetu kakor pozimi.“ In njena roka je božala dekletovo vroče čelo, kakor je njena beseda božala ranjeno dušo, dokler Matilda ni zadremala.

Kata Lejkova in Brumenova pa sta še dolgo čuli ob njej, da se ne bi v spanju vznemirjala. Ko sta se naposled spravljali spat, je dejala Brumenova:

„To je kakor pri otrokih: vsak mora preboleti eno izmed otroških boleznih. Eden močnejše, drugi slabše, nekateri pa vse. Doživeti pa je treba, naj bo še tako grenko.“

„Grenko,“ je dejala Kata, „ko doživljaš. Ko pa si daleč daleč od tega, se ti zazdi, da je še edino, na kar ohraniš vsaj malo spomina. Vse drugo utone v pozabo.“

* * *

Koncem februarja je bila kletka, ki jo je stari Berden delal za sina, gotova. Stvar je bila podobna zaboju, le namestu da bi bila oglata, so bile ravne samo prednja, gornja in spodnja stran, dočim je namestu dveh stranskih strani in zadnje bila v polukrogu napeta stara vreča. Na sprednji strani, to je na ravni, sta bili naramnici, da si je fant lahko obesil kletko na hrbet in tako šel z njo po vasi. Notranjost je bila razdeljena na predale po nadstropjih. Na vrhu je bil predal za jajca, spodaj pa so se vrstili prostori za perutnino.

„No, zdaj lahko začneš,“ je dejal stari Berden močno zadovoljen sam s seboj. Fant je obesil kletko na hrbet in poskušal, če ne bo pretežka. No, lahka tudi ni bila.

„Dobra je,“ je pohvalil, „imenitna. Take sem videl drugod.“

Staremu je pohvala ugajala. „Nisem še delal kaj takega. Ali taka kunšt spet ni, da bi moral k prvemu mizarju. Včasih sem znal marsikaj napraviti. Seve, ako bi imel pripravno orodje.“

Tedaj je prišel žid in ju zalotil pri ocenjevanju te kletke. Skriti je nista mogla več. Postal je pred njima, gledal zdaj fanta in starega, nato pa zopet kletko.

„A kaj bo to?“ je vprašal, čeprav je dobro poznal take kletke. Saj jih je vsak dan videl, ko se je vozil po vaseh.

„Kletka,“ je odvrnil fant.

„Kakšna kletka?“ je vprašal.

„No, za kokoši.“

„Za kokoši?“ je vprašal. „Kdo bo to rabil?“

„Jaz,“ je odvrnil fant.

„Ti? Glej ga no,“ se je hihital žid. „Torej misliš postati kupninar? Dobro, imenitno. — A kje imaš obrt?“

„Kakšno obrt?“ je vprašal fant.

No, za trgovino. Za trgovino je vendar treba obrti, ne? Ali misliš, da je to tako, kakor če kje najdeš vrane, pa jih odneseš? Ta bi bila lepa.“

Berdena sta bila uničena. Ozirala sta se drug v drugega, kakor bi iskala pomoč. Te pomoči nista našla. Tako torej — odveč je bilo to delo in misel na trgovino. Obrt. Kaj je treba obrti, ko človek nič drugega noče, kakor da bi se dostojno preživeljal?

„Pa pojdem brez obrti,“ je dejal naposled fant, ko si je nekoliko opomogel.

„Brez obrti,“ se je smejal žid. „Še iz mesta ne prideš, pa te primejo žandarji. In potlej boš imel, ko boš zaprt mesec dni ali še več.“ Vse to je bilo res hudo. Bila sta močno poparjena. Zapreti se dati, kakšen smisel ima to? Ves dan sta samo premišljala, kakšen izhod bi našla. Vrh tega se je popoldne žid odpeljal po trgovini, s seboj pa ni vzel Matije, temveč je našel nekoga drugega. Berdena pa, ki je stal poleg, je rekel:

„Saj misliš itak sam trgovati in ne boš imel časa, da bi hodil z mano.“ Berden je molčal; odšel je v gostilno in pil. Tja je prišel tudi oče in pri vinu sta se domenila, da stopi oče h komisarju in poprosi za fanta obrti. To je bil najboljši izhod.

„Jaz pa grem tačas kar tako in bom kupoval brez lista. Naj me pa primejo, ako se jim zdi. Potem naj vrag vzame trgovino.“ Spravila sta skupaj nekaj denarja, kajti brez denarja trgovina ne gre. In še tisto noč se je mladi Berden odpravil po kupčiji. S kletko na hrbtu je koračil po ledeni cesti in si ves čas požvižgaval; zdaj se je torej začelo. Prve vasi so še dremale, ko je stopal skozi. Tu se itak ni mislil ustaviti, temveč šele daleč na ravnini. Ko je prišel v tretjo vas, se je zdelo, da se nebo jasni. Kuhinjska okna so bila razsvetljena, a tudi gospodarji so že krehali po hlevih pri živini. Ko je zagledal prvo žensko pred hišo, se je ustavil.

„Ali kaj prodate?“ je vprašal veselo.

Ženske so bile dostopne za razgovor in pri vsaki hiši je bilo kaj na prodaj. Ta dan ni bilo še nikogar in prvi imajo vedno srečo. Potem je težkal kure in se pogajal z ženskami, kakor je slišal žida. Prisegal je pri vsaki kuri, da ne tehta niti polovice toliko, kolikor pravijo, a se nato spet smejal. Ko je šel dalje in videl, da kupčija gre, je veselo jodljal, misleč si: žandarjev še ne bo. Dekleta so prihajala k vratom na cesti in ga vabila, naj pride, če kaj kupi. Ni prehodil pol vasi in že je imel polno kletko, a tudi denar mu je pošel. Nič drugega ni kazalo, kakor iti nekam in prodati, kar je nakupil, potem pa nadaljevati s kupovanjem. Najbolje bo, si je mislil, da grem k Vrbanovim. Tja zahaja največ velikih kupninarjev, ki mi pokupijo, kar imam. In tudi na Gitko se je spomnil. Mikalo ga je, da bi jo videl. Odkar je bil z židom prvič tam, je bil samo še enkrat tam, a takrat je ni bilo doma. Pozabil pa ni nikdar nanjo. Povrhu se ji zdaj lahko pokaže, ko je trgovec; vesela ga bo. Pošten človek je postal in ni ga treba biti sram pred nikomer.

Veselo je korakal po razhojenem snegu, ki mu je škripal pod nogami. Poslušal je kokoši, ki so ves čas vreščale na hrbtu. On pa je mislil na Gitko. Ljudem, ki jih je srečaval, je voščil dobro jutro in bil vesel, ko so mu odzdravljali. Zdelo se mu je, da ni več tako sam na svetu. Ko pa se je bližal gostilni, kjer je bila doma Gitka, se je vendarle vznemiril. Bogve, kako ga bo sprejela, kaj bo rekla k temu, da je postal kupninar. In že dejstvo samo, da jo bo po dolgem času spet videl, ga je spravljalo v zadrego. Odkar jo je prvič videl, je ni nikdar več pozabil, temveč je vsak večer, preden je zaspal, mislil nanjo.

Mogoče se mu bo pa smejala. Potem — — potem je tako vsega konec. Ko bo videla, da je navaden kupninar, se mu bo smejala. In če bo vedela, da ima komaj toliko denarja, da je enkrat napolnil kletko, se bo smejala še bolj. In ob tej misli, da se mu bo posmehovala in da je naposled bogata, on pa revež, je začel sanjariti. Mahoma ni bilo več zime, ne vran, posedajočih po drevju, temveč je bila krog in krog globoka pomlad, lepa cesta, odeta s prahom. Po tej cesti se pelje on, a zdaj ni več navaden kupninarček, pač pa imeniten gospod, lepo oblečen, bogat. Pelje se v svetli, rumeni kočiji. Rokavice ima na rokah, čeprav je že toplo; ima jih le zato, da mu rok ne bi sonce obžgalo. Lepo duhtečo cigareto kadi in gleda okrog sebe. Pelje se naravnost h Gitki.

„No, zdaj smo pa doma,“ reče, ko kočijaž ustavi.

Na vežnem pragu nizke kmečke, mogočne hiše in gostilne stoji Gitka vsa rdeča v obraz. Morda le slutiti, kdo je ta, ki se je pripeljal tako bogat in lep. Roke ji visijo ob boku, mokre so, ker je pravkar pomivala posodo in si jih je pozabila obrisati. Ko ga prepozna, plane z vzklikom v hišo, in se mu skrije. Ko jo išče, je ni najti. Komaj jo

iztaknejo in šele, ko stopi k njej in jo prime za brado ter si ji nasmеje, se uda in gre v sobo. Njene oči, sinje, kakor majsko nebo, so polne solz.

„Eh ja,“ si je dejal Matija, ko je postal pred vhodnimi vrati v gostilno in ni bilo nikjer nikogar. Z negotovostjo je vstopil in obstal sredi prostrane nizke sobe, kjer mu je nad glavo visel lesen strop, podprt s težkimi očrnelimi tramovi. Mize so bile obrisane. Od stropa je visel lampijon, pleten iz najlepših pšeničnih klasov, lepo delo. Ko se je prestopil po sobi in je leseni pod zaškripal pod njim, je prišla Gitkina mati, stara Vrbanovka. Ni ga takoj spoznala. Rekla mu je:

„Tak, kokoši nam pa menda ne boš nosil v gostilno. Na skedenj jih zavleci.“ Preplašeno se je ozrl. Sprejem ni bil posebno prijazen. Prijel je kletko za naramnice in jo vlekkel na skedenj. Položil jo je v kot, nato si je obrisal čelo. Ozrl se je po dvorišču, če bi kje zagledal njo. Pa je ni bilo. Nameril se je z dvoriščne strani v kuhinjo. Kakor prvič, je tudi tokrat našel starega možaka sedeti na stolu, podpirajočega se ob palico, in kakor nekoč, je tudi zdaj taista ženska stala ob štedilniku in kuhala. Matija je postal sredi kuhinje in gledal zdaj možaka, zdaj žensko.

„Zgodnji si,“ je rekla ženska.

„Malce sem se popaščil,“ je odvrnil Berden. „Pozneje pridejo drugi in vse poberejo,“

„Ali boš kaj pil?“ je vprašala dalje ženska.

„Mrzlo je,“ je rekel, „kozarec slivovke bi.“ Ženska je nekam odracala in ko se je vrnila s slivovko ter postavila predenj, ga je spoznala.

„Viš, da! Kaj nisi ti židov hlapec? Spominjam se, z njim sem te videla.“

„Da,“ je rekel v zadregi, „bil sem pri njem.“

„Kaj zdaj na svojo roko kupčuješ?“

„Kaj pa hočemo. Kdo bi vedno služil.“

„Dobro je to,“ je rekla ženska. „Da le gre. To je.“

„O, počasi bo šlo, upam, da bo šlo.“

„Ali že dolgo kupčuješ?“ ga je vprašala čez čas.

„Ne dolgo,“ je lagal v zadregi, „šele dva tedna.“

„A komu prodajaš?“

„Prodajam,“ je ponovil. Zdaj je bil v še hujši zadregi. „Hermanu,“ je naposled izbleknil. Hermanu, je rekla, kako pa, da ni prišel včeraj, saj je včeraj prevzemal. Zdaj ga do sobote ne bo. „Včeraj,“ jo je pogledal obupno. „Ni mogoče, meni je rekel, da bo danes.“ — Potem ga pa ni razumel, je rekla ženska, ali je pa zamešal dneve. Zdaj je

sreda. Sreda, je dejal obupno. Potem je nekaj tuhtal. Saj pravzaprav ni bil z nikomer domenjen. Na to niti mislil ni, da je treba prodajati. Začel je kupčevati in bil zadovoljen, da je lahko kaj kupil; a kako bo prodal, na to ni mislil. In kaj naj počne zdaj s perutnino? Nesi to domov, mu je naročala ženska, naj stari pita, ti pa več nakupi. Potem šele se izplača, ako lahko hkrati mnogo prodaš. Kakih dvesto kokoši in do tisoč jajc. Da, je mislil, to je že dobro, le kdo mu da toliko denarja? Na upanje pa ne moreš kupovati. Neumnost sem začel, je mislil dalje. Za trgovino je treba denarja. Torej, s trgovino je konec, še preden je začel. Sedel je ves pobit, niti misliti ni več mogel.

„Pusti trgovino,“ je tedaj zaslišal žensko. „Pridi rajši k nam za hlapca. Dobro ti bo, pri trgovini pa te ogoljufajo.“ Kakor bi se vzdramil iz globokega sna. Pogledal jo je, pa se mu je zdelo, da stoji nekje daleč v zimski megli in tudi glas prihaja od daleč.

„Bom videl,“ je dejal negotovo, ne da bi tudi mislil, kaj naj odgovori. „Moram premisliti.“

„No, premisli pametno,“ je dejala in čez čas mu je prinesla pol deci žganja. „Da te ogreje.“ Gledal je steklenico z žganjem, nato spet žensko in ni mogel razumeti, zakaj to.

Tedaj je vstopila v sobo — Gitka. Mislil je na druge stvari, nanjo pa je pri tem popolnoma pozabil. Zato je bil ves iz sebe, ko se je postavila sredi kuhinje, vsa taka, kakor je zadnje čase mislil nanjo; z rdečimi lici, ki jih je mraz še bolj pobarval, sinje oči so se še vedno smejale; ruto je imela nazaj zavezano; ogrnjena je bila v star moški suknjič, da je ne bi zeblo.

„Hu,“ je hukala v roke, „kako je mrzlo, Zdaj bi že lahko bilo malo topleje... Viš ga,“ je vzkliknila vzradoščena, ko je zagledala Matijo. „Kaj pa tebe nosi tako zgodaj okoli?“

„Kupninar je postal,“ je rekla mati.

„Kaj kupninar?“ se je smejala. Nato je slabo zajodlala, posnemajoč kupninarje. „Če bi bila fant, bi tudi jaz bila kupninar, to je imenitno.“

„Saj,“ je dejala mati. „Ti bi bila vse rada. Ako vidiš kočijaža, praviš, da bi tudi ti bila rada kočijaž, ker bi se vedno okoli vozila. In kadar poleti vidiš pastirja, ki žene krave iz vasi na pašo, praviš: Tudi jaz bi hotela biti pastir, kako je tem dobro. Ležijo v senci in pokajo z biči. Taka je,“ je rekla proti fantu. „Samo zato, ker se ji godi predobro.“

„Ah, kaj predobro,“ je ugovarjala. „Samo delati moram, nimam pa nič od tega. Rekla sem vam že, da bi vzeli hlapca. Jaz nočem vsega delati, saj nisem nikaka dekla.“

„Prav zdaj se pogajava,“ je pomignila na Matijo. „Kaj bi hodil okoli, ko ne zasluži nič prida. Tu mu pa na leto lepo plačamo, dobi obleko, stradal pa tudi ne bo,“

„Vidiš,“ je tlesknila z rokami. „Tu ti bo dobro. Delali bomo skupaj. Pozimi pa, ko bo več časa, si bomo kaj pripovedovali.“ Gledal jo je in bil je ves omotičen. Pozabil je na svojo kletko, na trgovino, na vse je pozabil. Samo ona je živela pred njim, gledal jo je, ne da bi odmaknil od nje oči. „Ali si že zajtrkoval?“

„Da,“ je lagal, čeprav že od sinoči ni jedel ničesar. Naj mu nekaj napravi, je rekla materi. (Dalje.)

Vebrov osebnostni dokaz za praiistinitost Boga

Dr. Alfred Šerko.

„Človek, ne upiraj se nadprirodno metafizičnemu razglabljanju, ko pa si sam nadprirodno metafizično bitje.“

Knjiga o Bogu. Str. 246.

V tretjem poglavju svoje Knjige o Bogu razvija Veber na dolgo in široko svoj nauk o človeku kot nadprirodno metafizičnem bitju, ki že kot tako, samo po sebi, zahteva existenco Boga.

V vsem stvarstvu moramo po Vebru razlikovati med substancami in njihovimi določili, lastnostmi.

„Nobena prirodna lastnost ne more biti drugače uresničena nego kot lastnost nečesa, kar samo ni ta lastnost.“ Ono, kar je nosilec lastnosti, imenuje Veber podstat (substanco), lastnosti pa, ki podstat določujejo, imenuje pripadnosti (akcidence).

O vsaki pravi podstati velja, „da je ena najbolj osnovnih činjenic vsega stvarstva in da jo moremo vprav zato samo „zadeti“, ne moremo si je pa tudi v pravem pomenu besede predočevati“. Človek si n. pr. lahko predočuje barvo, trdoto, temperaturo, velikost, zunanjo obliko kamna, ne more si pa predočevati kamna kot gole podstati, kateri vse one lastnosti gredo, ki pa sama ni in ne more biti lastnost nečesa.

Podstati deli Veber v prirodne reči in v živa bitja, živa bitja pa zopet v gole živí (živali) in prave osebe.

„Gola živ in prava oseba tvorita... in to v nasprotju od gole reči vsaj toliko posebno celoto, kolikor je vprav s to celoto dana tudi osnovna meja med živim in mrtvim, med notranjim in vnanjim, med duševnim in neduševnim.“

Kaj pa loči življenje od mrtve prirode?

„Ena najbolj značilnih strani življenja je to, kar imenujemo tudi svoje ali tuje doživetje.“ „Doživetja so... (pa) take bitnosti, ki bi s a m e že načelno ne mogle biti uresničene. Doživetja bi visela tako rekoč v zraku, ako bi ne bil uresničen tudi oni, ki jih ima. Kjerkoli se javlja recimo kak občutek, kaka predstava in misel ali kako čuvstvo ali stremljenje, povsod tam se

deloma sredstvo sil, ki stvarno vladajo, ali da stopijo med ulico in vlado za obrambo „demokratske svobode“ in to v neizmerno težkih razmerah današnjega dne, ko morajo biti vedno pripravljeni, da se radi nebrzdanosti nevidnih zainteresiranih sil ta borba med njima konča prej ali slej na galejah; to pa ni rešitev, temveč pomeni poslednji poizkus, zadržati razvoj. Ali pa da prično revolucijo, ki v novejšem smislu ustreza stvarnosti: demokratično revolucijo, ali z drugo besedo, ekspropriacijo in razporeditev oblasti, ekspropriacijo in razdelitev kapitala in posesti masam, kar je edina pot, da se stvari pravi plebs, prava družba. — Revolucija se pa ne more dekretirati na kongresih in z dogmatizmom in prav zato so razni socialistični pokreti, ki so se navzeli metod diriganja in dogmatizma v prepereli demokraciji, nesposobni izvesti pravi prevrat, ampak bolj nagibajo k etatizaciji, načrtnosti in diktatorstvu, kar jih vodi v neštete sporazume; s tem pa koristijo le današnjemu redu, oziroma bolje, današnjemu neredu. Samo en zaključek je pri tem mogoč: Za dosego pravega cilja morajo pričeti najprej s spreobrnjenjem samih sebe. —

Alternativa našega časa je med državo-zaporom, ki je pravzaprav kaznilnica vseh prisiljenih podložnikov, in svobodno-državo, popolnoma demokratično, kar pomeni definitivno odstranitev avtoritativne države ter instauracijo države, ki bi bila v resnici stvariteljska in efektivno dinamična. V tej alternativi je usoda civilizacije; fašizmi nam jasno kažejo, da ta alternativa pomeni smrt za eno ali drugo.

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Saj mu že delam.“ Dobil je veliko skodelico bele kave in lep kos rženega kruha, da bi ga bil drugekrat vesel. Dekle je sedlo k njemu, drobilo kruh v kavo in jedlo z velikim tekom. Njemu pa ni šlo. O, drugekrat bi se nasmejal takemu zajtrku, zdaj pa je bil ves zmeden. Ona je pripovedovala in se ves čas smejala. Nič ni slišal, o čem pripoveduje, samo kimal je. „No, zdaj pa pojdi,“ ga je potegnila za rokav, „da ti pokažem, kaj boš delal.“ Nihče ga ni več spraševal, ali ostane ali ne. Tekla je proti hlevu in moral je teči za njo. Odprla je duri in ga spustila pred seboj noter, nato pa zaprla. „Da ne bo mrzlo.“ Matija je obstal v hlevu; razložil ni ničesar, taka tema se mu je zdela tu notri. Šele počasi se je privadil in je razložil naposled tudi njo. „Česal boš,“ mu je rekla, „kobile in krave. Meni se ne ljubi. Ako seveda znaš... No, kaj me tako gledaš?“ Stala je tesno pred njim, da je čutil njeno sapo. Videl je, kako se ji dvigajo prsi in spet upadajo.

Tedaj jo je prijel za roke, ne da bi kaj mislil. Bila je preplašena, da ni mogla nič reči. Nato jo je potegnil k sebi in poljubil. Gledal jo je, oči so se mu širile, kakor bi se zdramil, in zopet jo je potegnil k sebi; zdaj jo je obsipal s poljubi, vse dokler se mu naposled ni izvila iz rok.

„Jezus,“ je rekla prestrašeno, „kaj pa počneš, kaj si zblaznel?“

„Moja moraš biti,“ je govoril strastno, „moja, razumeš?“

„Kaj pa misliš? Jezus, kaj se ti je zmešalo. Če bi naju kdo videl.“

In ko je hotel spet poseči po njej, je zagrozila, da bo kričala. Umaknila se mu je do vrat in bila pripravljena krikniti. Gledal jo je nekaj časa, nato pa, kakor bi se predramil in zavedel, je krenil med krave. Tam je sedel na jasli in bil spet ves pobit. Krave so prebirale seno in ga slastno hrustale. Tedaj je prišla k njemu Gitka. Naslonila se mu je na prsi, dvignila roko in ga pobožala po obrazu.

„Zakaj si hud name?“ je vprašala. „Saj ti nisem nič storila.“

„Ne, nisem hud.“

„Vidiš, vedno sem mislila nate, odkar sem te prvič videla. Zdaj si pa jezen name.“

„Nisem,“ je dejal kratko. „Čemu bi tudi bil.“

„Saj te vidim,“ je odvrnila in ga spet pobožala. „Ti me nočeš razumeti. Vidiš, jaz bi tako rada živela, kakor živiš ti, pa ne smem. Tudi jaz bi bila kupninar in bi šla po svetu. Pa moram doma delati. Delam vse poletje, zimo, pomlad, samo delam. Ti si pa svoboden, lahko greš, kamor se ti zdi, lahko ljubiš. Da, tudi to lahko. Jaz ne smem... Že zdaj so me hoteli omožiti, o pustu. Komaj sem se ubranila. Z ženinom nisem hotela govoriti. Tako mlada sem še, tako rada bi še živela. Po veliki noči se bom pa le morala, tako sem jim obljubila.“ Zdaj se je docela iztreznil. Gledal jo je s široko odprtimi očmi.

„Tako, možila se boš,“ je rekel tiho... „in koga vzameš?“

„Tu, nekega kmeta. Sedemindvajset let je star, ampak bogat.“

„In ga imaš rada.“

„Rada naj ga imam,“ je rekla ogorčeno. „Kako moreš tako govoriti. A kaj pomaga, če ga nimam rada. Pravijo, da ga moram vzeti in jaz ga bom vzela. Kaj pa hočem.“

„In če bi prišel kdo drug,“ je rekel, „bogatejši... ali bi tedaj onega vzela?“

„Tedaj bi lahko bogatejšega vzela,“ je odvrnila.

Pokimal je. Ustnice so mu vztrepetale. Vzdihtil je, se dvignil in se spravil česat živino, ne da bi se še ozrl po njej. Nič več je ni slišal, kaj mu je pripovedovala. Roka je sama od sebe šla s krtačo po bokih živine in le včasih je prekinil to delo, ko je iz česalnika iztresal prah. A niti malo ni mislil na ta posel, kakor tudi pri židu ni mislil, temveč je bil že tako vaje, da je opravil, zraven pa sanjaril.

Čez čas je opazil, da hoče v kuhinjo. Stopil je za njo in videl, da pritajeno joče.

„Eh, Gitka, Gitka.“ Stala je ob durih in jokala. „Vrnil se bom bogat...“

„Ne bom se možila. Nikogar nočem vzeti,“ je ihtela. „Ako me bodo silili, se pa obesim.“ Odšla je iz hleva. On pa je opravil svoj posel. Potem je sedel na hlod in razmišljal.

Večeralo se je. Zarja je bila razpeta čez ves večerni obok. Zrak je bil prozoren, petelinje petje je prihajalo do sem, tudi pasji lajež je bil močnejši. Ni bilo tako hladno, kakor zjutraj. V zraku je vstal jug. Nekdo ga je klical iz hiše, pa se ni oglasil. Oprtal si je kletko na hrbet in odprl duri, ki so vodile iz skednja v ozadje na vrt.

Šel je preko polja, ne da bi mislil na pot. Sneg ni škripal pod škornji. Res: v zraku je bil jug, zato taka zarja. Njegov korak, kurje vreščanje na hrbtu, lajež psov, petelinje petje, vrisk prvega fanta na vasi, vse to se je zlivalo v eno samo pesem, ki je pela v njegovem srcu. Nič več ni bil žalosten, korak mu je postal poskočen. In zdelo se je, da tisto škripanje čevljev po snegu, ki se je vendarle še oglašalo, ni več škripanje, temveč pesem: denar, denar, denar.

Da, po denar gremo, je dejal živahno in na glas. Ko se vrnemo, pridemo bogati. In kletka, ki mu je visela na hrbtu, je tonila v mraku, ki se je gostil nad ravnino. Samo kletko je bilo še videti, človek je bil pa sklonjen pod njo. Ali nekoč se bo ta človek vračal z denarjem.

Ko cvete bezeg ob plotu, je po ravnini že zdavnaj pomlad. Ta čas cvetejo po klancih za mestom vinogradi, akacije in južni vetrovi prinašajo njih vonj med mestne hiše; ulice so polne tega vonja in vrt pred Arnsteinovo hišo v Solčni ulici je prav tako poln tega akacijinega vonja, prepojenega z vonjem bezga ob plotu. To je čas, ko čeb-ljajo po zraku lastovke, ko v grmovju najlepše pojo slavci in ščinkavci, dočim samice sedijo z obupno vztrajnostjo v gnezdu, pričakujoč mladega zaroda. To je čas, ko ljudje prekopavajo vrtove in mečejo v gre-dice, kjer so že pobrali in poprodali solato, novo seme, ko posedajo na postenju, grejoč svoje stare revmatične noge, ko se otroci pojajo ves dan po cesti ali pa zahajajo za potok, kjer se podijo nagi ves božji popoldan.

Kata Lejkova se je sinoči vrnila od nekod. Kam je bila odšla pred enim tednom, ni vedel nihče. Staremu Arnsteinu, ki jo je prišel terjat dvomesečno zaostalo najemnino, je rekla, da gre po denar. Žid se je smehljaj. Saj je vedel, da Lejkova nima kje dobiti denarja, vendar — bil je toliko dober, da jo je čakal. Ako je čakal že dva meseca, zakaj bi ne počakal še nekaj dni. Uiti mu ne more. V desetih dneh mora pla-

čati ali se pa izseliti. In po enem tednu se je Lejkova vrnila. Tako je imela samo še tri dni stanovanje. Trebalo je nekaj ukreniti, ako ni hotela, da se znajde na cesti. Da bi pa stanovala v hlevu in delila usodo z Berdenoma, tega vendar ni mogla.

„V četrtek se odpeljemo,“ je izjavila, ko se je vrnila in ko sta Matilda in Brumenova strmeli vanjo.

Matilda je vedela, da pojde z njo. Lejkova ne bo šla sama. Ni pa bilo jasno za Brumenovo. Zato je Brumenova še dalje strmela v Kato, pričakujoč odrešilne besede. In Kata se je tega zavedala. Vse je bilo tako jasno, čeprav trdo. Zato je rekla:

„A kaj misliš ti?“ Gledala je Brumenovi v obraz.

„Ne vem,“ je rekla Brumenova in pobesila pogled. „Nisem še premislila.“ Pravzaprav ni bilo nič premišljevanja. Lejkova ji je odpovedala. „Najrajši bi šla domov, ali — brez denarja — tako se vendar ne morem vrniti. Morala bom po svetu. Tu se ne da živeti, to je jasno.“

„Da,“ je prikimala Lejkova. „Tu se ne da živeti. Ni denarja.“

„Ni,“ je pokimala Brumenova. To je suho dejstvo: ni denarja.

Ko pa je Lejkova le čakala, je Brumenova čutila, da mora nekaj odgovoriti. Dejala je suho, obupno:

„V mesto pojdem.“ Lejkova je pokimala. Mesto je pomenilo Zagreb, Beograd, Ljubljano ali pa Budapešt, nekaj večjega. To tu ni bilo mesto, to je bila kolonija, kamor so se zatekali ljudje za silo, samo mimogrede. Potlej je rekla jasneje: „Ako bi potrebovali pomoči... saj bi vse delala. Dekle vendar ne more delati... to je jasno. Zate pa tudi ni.“ Kakor bi bila Brumenova že naprej vedela, kakšno življenje jih tam čaka. A to je bil tudi poslednji obup. Po tem ne preostane nič drugega kakor strup. Strup. Beseda vseh obupnih trenutkov življenja, ko se človeku zazdi, da nikamor več ni mogoče; ko veš, da si prestar, da bi začel znova, in ko veš, da te drugega ne čaka, kakor vrniti se v rodno vas, kjer boš moral od hiše do hiše — poslednje zatočišče vseh brodolomcev. Vrniti se v vas, s katero si že zdavnaj pretrgal vse vezi, ki nič več ne misli nate. Ampak tam je tvoja domovinska občina, vas naj skrbi zate. Vse življenje si služil svetu, samo tej vasi ne. In vendar te zdaj mora sprejeti v svoje naročje. Sprejela te bo s sovraštvom, odkazala ti bo stanovanje v hlevu pri živini, dajala ti postane jedi, jedi, ki dišijo po mladosti, po otroških letih, po lakoti, po zarjavelih žlicah. Tega ne moreš storiti. Preostane samo še ena pot: končni obračun z življenjem, ki si ga morda vse dni sovražil in ki je bilo vendar toliko lepo, da se nisi mogel ločiti od njega.

Kata niti ni bila preveč presenečena nad tem predlogom.

„Če bova potrebovali pomoči nimam nič proti temu. Vendar, če bi sami ne mogli živeti, potlej, saj veš, kako je. Ako pa se mi vse po-

sreči, potem — pomoči bi pravzaprav potrebovali. Treba bo kuhati, pospravljati, prati.“

Brumenova je rahlo vztrepetala, a zdaj vesela, srečna. Oprijela se je te poslednje bilke. Življenje je bilo tudi še zdaj toliko lepo, da je bilo vredno živeti.

Ta stvar je bila zazdaj rešena. Večje skrbi so bile prepuščene samo Kati. Brumenova je bila zadovoljna s tem, da sme živeti.

Samo še dva dni tega mesta — potlej pojdejo.

Matija Berden je stal na skednju, kjer je bil židov voz in kjer so včasih kmetje ustavljali svoje vozove, kadar so sedeli v gostilni. Pred njim je stala kletka, iz katere je oče spuščal piščance v druge, večje, podolgovate kletke, ki jih je delal po potrebi. Fant se je pravkar vrnil z ravnine, odkoder je spet prinesel polno kletko piščancev. Perutnine je bilo povsod dovolj, predvsem piščancev. Povrhu je mladi Berden imel že toliko denarja, da je lahko ves teden kupoval. Jutri pa žid prevzame blago in odpelje na postajo.

Kar se je fant ukvarjal s trgovino, je bila med njim in med židom neprestana borba. Fischer je nerad videl, ako se je kdo v njegovi bližini pečal s kakšno trgovino. Prve dni jima je celo odpovedal hlev. Ker pa mu ni imel kdo opraviti dela pri živini, za kar pa je bil stari Berden vendarle izvrsten, so se naposled pobotali in jima je celo dal prostor za kletke na skednju. A židu ni dalo več miru, da bi fantu uničil trgovino. Izmisлил si je drugačno zvijačo: karte.

„Ali prideš zvečer na karte?“ je vprašal pred skednjem.

„Ne vem,“ je odvrnil fant. „Truden sem. Menda bo boljše iti spat.“

„Spat,“ je pritrdil stari Berden, ki je bil v skrbeh. „Jutri bo treba spet na pot.“

„Kakor hočeš,“ je menil žid in šel. Pa je vedel, da fant pride.

Ko sta Berdena opravila se je fant dvignil in šel na vrt. Nad mesto je legal pomladni večer. Južne sapice, ki so vele ves dan, so se polegle, jagned za mestom je stal negiben. Vonj akacij je tiščal sem na vrt. Njih cvetje se je vilo po klancu za mestom kakor kita, bel trak. Klanec je bil poln tega cvetja. Tam je bilo polno slavčeve pesmi, toliko kakor tega cvetja. Eden je zašel celo sem na vrt in pel nekje v vejah. Berden ga je poslušal in ga iskal z očmi.

Ko se je vrnil nazaj k očetu, je ta sedel na zabojih, kadil in gledal v večerno nebo, ki je zamiralo nad ravnino. Jablane po vrtovih so prestrezale ta soj in odbijal se je v širokih, nizkih oknih.

„Kaj mislite?“ je dejal sin. Stari je pomolčal.

„Mislim na najrazličnejše stvari,“ je odvrnil in spet pomolčal. „Mislim — leto dni morda še počakava tu, potlej pa ne vem, če bi ne bilo dobro, vrniti se na kmete. Če ne bova še mogla kupiti hiše, pa si kje najameva sobo. Tam so sobe poceni. Ti boš še dalje trgoval. Ako Bog da, kupiva počasi hišo, potlej, kajpa, ko dorasteš, se oženiš. Če boš imel denar, te bo vsaka hotela. In potlej lahko začnemo s trgovino. Doma bom imel jaz vse v redu, trgovino bi vodila žena, ti bi se pa vozil in prevzemal perutnino in jo pošiljal dalje po železnici. Ako boš spreten, lahko izpodrineš žida.“

„To mislim,“ je pritrdil važno fant. „A zastran žene — druge ne maram, kakor Vrbanove Margit. Bogata je in gostilno imajo. Mislim tudi, da bi me marala. Tako sem sprevidel, ako je le ne prisilijo, da se prej oženi.“

„Vrbanova, hm,“ se je nasmehnil stari. „Vrbanovo, mislim, pusti pri miru. Zazdaj je prebogata zate. Poznam jih.“ Matija je pogrknil: „Rada me ima.“

„To še ni nič, ako te ima rada. Vzela bo pa drugega, verjemi mi.“

„Bom videl,“ je menil fant.

„Ako bi ji prinesel pokazat takole lep kupček denarja, potlej ne rečem. Ali dokler boš hodil s kletko na hrbtu, ne verjamem.“ Matija je šel. Oče mu je ubil vse veselje, hkratu pa ga je spet spomnil na denar. Da, imeti denar, vsaj toliko, kot ga ima žid, o, potlej bi že lahko stopil pred staro Vrbanovko in rekel: Z Margitko sva sklenila, da se vzameva in tu je denar. Mislim, da nimate nič proti temu? Stara bi pogledala denar, vprašala, koliko ga je in privolila.

Krenil je nekam proti cesti, naposled pa se mu je le stožilo in je zavil v gostilno. Kar samo po sebi mu je prišlo.

Ali ne bi igral z židom kart? Kaj pa, če se mu posreči, da ga obere za lepo vsoto?

Gostilna je bila v tem času prazna. Kmečki ljudje so že odšli, ljudi iz ulice pa še ni bilo; bilo je še prezgodaj. Tudi dekle ni bilo od nikoder. V kuhinji sta govorili z židinjjo. Ko ga je zagledala, se je samo namrdnila, pa le vprašala:

„Saj ne boš nič, ne?“

„Dva deci bi pa,“ je odvrnil. „Boljšega.“ Dolgo je čakal na vino. Dekla najbrže ni imela časa, da bi takoj šla po vino. Prišel je stari Berden in kolovratil po sobi. Ko pa je odhajal, je dejal fantu:

„Nikar ne igraj. Čemu zdaj — pride čas, ko boš lahko igral, kolikor boš hotel.“

„Kaj pa, če dobim?“ In stari je vedel, da je sin že često obral žida. Seveda, karte so sreča: ako se ti nasmejijo, si dober. Če te pa sovražijo, te pa pogubijo. Matiji so se navadno smehljale.

In žid je res prišel. „Ana, luč nama napravi,“ je rekel dekli. Dekla je prišla in prinesla Berdenu vino, osnažila luč in jo prižgala. Zagrnila je okna, da ne bi večerni soj motil luči. „Ali vrževa?“ je vprašal žid in se smehljaj. Odklenil je v omari predal in vzela iz njega lepe nove karte, ki jih Matija še ni imel v rokah. „Teh ne poznaš?“ se je režal žid, ko je fant pregledoval karte. „Ne, teh ne moreš prepoznati v enem večeru.“ Ko se je žid obrnil, je spretno zaznamoval srčnega asa z nohtom. Potlej mu je žid sedel nasproti. Privdigovala sta, kdo bo mešal. Doletelo je Berdena. Privlekel je od nekod nekaj kron in jih vrgel na mizo.

Zunaj po vrtu je hodil stari Berden. Opravil je pri živini. Samo napojiti še mora. Večer je bil prijeten. Po cesti so ropotala kola, otroci so se nekje pojali in ga spominjali na vas, kjer se tačas otroci prav tako pojajo po kolnikih in dvigajo prvi prah.

Tedaj je prišla odnekod Matilda Lešnjekova.

„Kaj delate, Berden?“ ga je vprašala. Bila je lepo dekle, to je Berden videl. Njegovo oko je počivalo na njej. To zdavnaj ni več tisto dekletce, ki je še jeseni streglo v Katini gostilni, to je mestno dekle, lepo oblečeno, močno v telo, doraslo.

„Tako,“ je odvrnil, „nekaj mislim.“

Še vedno je stala pred njim. Nekaj je hotela. Naposled je le zinila:

„Jutri zvečer odidemo.“ Pogledal jo je. Tega ni vedel. Vedel je pač, da je Kata nekam hodila, samo tega ne, kam je šla.

„Tako?“ je rekel. „A kam?“

„Ne vem,“ je odvrnila Matilda. „Menda nekam v mesto.“

„V mesto,“ je pokimal. Zdelo se je, da premišlja o tem. „Ti bi rajši ostala tu. Bi že dobila kakšno službo. Stari dve naj pa gresta v mesto. Na, Bog ti daj srečo. Zastran mene. Saj si je vredna. A kadar se boš spominjala nazaj, boš videla, da bi bilo bolje ostati tu, kakor ti svetujem.“

„Kaj pa hočem,“ je dejala Matilda. „Odpovedali so nam stanovanje. In teta noče, da bi plačevali stanovanje s tem, kar zaslužim.“

Kimal je. Še jo je gledal. Bilo ji je neprijetno, vendar bi mu še nekaj rada povedala. „Kako gre Matiji trgovina?“

„O, dobro,“ je kimal starec. „Mislim, da si z leti zelo opomore. Kupiti misli konje in voz in bo trgoval. Tudi na hišo misliva in na zemljo. Potlej se bo bogato oženil. O, na vaseh se že dobi bogata žena, ako imaš kaj pod palcem.“

Matilda je pogrknila. Gledala je staremu Berdenu v oči, njen obraz je spreletela rahla rdečica. Ustnice so ji vzdrhtele, česar pa Berden ni opazil.

„Da,“ je prikimala tiho. „Njemu se bo dobro godilo... In jaz mu to tudi želim.“ Okrenila se je in šla.

Gostilna je bila še vedno prazna, samo žid in Matija sta sedela in metala karte. Pred njima na mizi je bil lep kup denarja. Matija je delil. Roke so se mu tresle: Ako zdaj pride osmica, potlej je dobro. Računal jih je, kako so padale. Žid je izgubljal. Banka ni upal udariti. Tudi na dobro karto ne. Fant je danes vražje mešal. Med asa se je pomešala kakršnakoli karta. Takisto med desetke. Nikdar ni na asa padel as, niti desetka, temveč je morala priti vmes kakšna smola v fantu ali v dami.

„Zdaj pride osmica,“ je rekel Berden, ko je mešal in se ozrl v žida in na denar. Tudi žid se je ozrl po denarju.

„Ne pride,“ je odvrnil. „Stavim, da ne pride.“

„Dobro. Polovico banka?“ Žid se je praskal pod nosom, gledal Berdena, gledal denar. Potlej se je ugriznil v ustnice in dejal tiho:

„Dobro.“ Fant je preštel polovico in jo odrinil, žid je toliko pridejal in roka se mu je tresla, ko je prevzdigoval. Fant je vzel prvo karto, jo obrnil: bila je osmica. Žid je prebledel, fant je pograbil denar in ga s tresočimi prsti pobasal v žep, ne da bi ga preštel. Zdaj je imel žid bank. Mešal je karte.

„To ti povem, da zdaj ne odideš.“

„Dobro,“ je prikimal fant. „A kdaj lahko grem?“

„Kadar ti dovolim.“

„Na,“ je odkimal. „Recimo ob desetih.“

„Ne, ob enajstih.“ Berden je prikimal. Ako bo žid že izgubljal, končata tako prej, sam pa ne bo več stavil na visoko. Dovolj je nabral. Vstopil je stari Berden in obstal ob mizi.

„Vidiš stari!“ je vzkliknil fant očetu. „Poglejte.“ Pokazal je denar, ki ga je imel v žepu.

„Jezus,“ je rekel oče, in se ves vznemiril. Potlej mu je pokimal, češ, naj zdaj gre. Fant je odkimal: ni mogel. Do enajstih, je povedal. Stari je odšel. Nič več ga ni strpelo v sobi. Sedel je na kletkah in gledal v noč, ki je ležala nad mestom. Daleč nekje je počivala ravnina z vasmí, odeta v vonj pomladnega zelenja. Nekje proti jugu je drdral vlak, samo kot rahel takt v večernem miru. Stari je mislil na sina, na denar, ki ga je fant nabral. Ni si upal več v sobo, bal se je, da bi sin začel izgubljati.

Šele, ko se mu je zdelo, da bo že kasno, se je zganil, da pogleda, kako se godi Matiji. V sobi je bilo nekaj ljudi, ki so vsi stali okoli mize, pri kateri sta igrala žid in mladi Berden. Govoriti si ni upal nihče glasno.

Matija je zastavil svojo poslednjo kletko, tisto, ki jo je nosil s seboj, kadar je kupoval perutnino. Polne kletke perutnine so že bile zastavljene. Ležale so na pobotnici na mizi. Berden je držal v roki asa, srčnega asa, ki ga je bil prej zaznamoval. Niti pogledal ga ni, ko je rekel:

„Hop.“

„Nak,“ se je zasmel žid. „Saj nimaš s čim kriti.“ Fant se je grizel v ustnice. To je res. Tedaj se je približal oče in ko je sprevidel, kako je, se je vil v bolesti.

„Jezus, Jezus,“ je vzdihoval. „Kaj pa počneš, za Boga, kaj počneš.“ Fant ga ni poslušal. Rekel je:

„Dve leti službe pri vas. Zastonj, samo s hrano in obleko.“ Žid ga je pogledal, premišljal.“

„Na. Samo polovico, kar je v banki ali pa eno leto službe.“ In že je rinil pred fana listič, naj podpiše. Fant je čečkal s tresočo roko na papir. Žid mu je dal karto. Tresočí prsti so izza srčnega hrbta počasi vlekli karto. Bil je fant. „Jezus, Jezus,“ je zajavkal stari Berden. „Fuč je, fuč.“ In odšel je ven, da ne bi videl, kakšen bo konec.

Matija je ostal navidez miren, rahlo je priprl oči. Potem je rekel:

„Še eno.“ Mislil je: ko bi prišla osmica. Vse bi bilo dobro. Žid ima tam najbrže deset. Enaindvajset ne napravi. Počasi je vlekkel karto izza fantovega hrbta, ne da bi prenehal opazovati žida. Žid je držal karte v levici nad mizo, drugo je stegnil pred se. Na ustnih mu je ležal spokojen, zadovoljen smeh. Matija je vlekkel karto, a še vedno zrl židu v obraz. Opazil je njegov tolsti vrat, žile na tem vratu: malo bi trebalo stisniti, žid bi iztegnil jezik. Saj zdaj je tako konec, to je videl. Otipal je znamenje, ki ga je bil napravil že med igranjem. Pikova desetka je. Pikova desetka. Pikove barve ni nikoli ljubil.

„Dobili ste,“ je dejal mirno, hladno, ne da bi bil pogledal karto. Za trenotek se je naslonil na stolu nazaj, potem je vrgel karte od sebe. Nekdo je segel po njih: bila je pikova desetka na asu in na fantu. Žid se je še vedno smehljaj. Konec je njegove trgovine, je mislil zadovoljno. Tedaj se je Berden dvignil.

„Daj mu pol litra vina,“ je rekel žid dekli. Berden je bil žejen. Izpil je v dušku vino, gledal motno po sobi, po mizah, po ljudeh: oboje je bilo ta trenotek zanj enako hladno, tuje. Opotekel se je proti vratom in stopil ven.

„Jutri se peljeva,“ je rekel žid za njim.

Matija je postal pred plotom ob bezgu. Vonj cvetja mu je zударjal v nos in ga spomnil na Gitko. Ali ni od Gitke prihajal neprestano tak vonj? Da, ampak, to je zdaj brez pomena.

Krenil je proti skednju. Ozrl se je še po nebu, ki je bilo jasno, posuto z zvezdami. Na skednju je našel očeta, čepečega na kletkah, zakrivajočega si obraz z dlanmi. Kure so se zganile, rahlo zavreščale, preplašene, prebujene iz spanja. Gledal je črno senco očetovo, poslušal kure, nato pa dejal mirno:

„Stari, spat pojdeva.“ Oče se je zganil. Nekaj je zagrgral. Fant je ponovil: „Spat pojdeva. Žid si naj sam pazi kure.“

„Jezus, Jezus,“ je tiho tarnal stari, ko se je dvignil in se lovil za sinom proti hlevu.

Dolgo sta mislila, vendar nobeden ni spregovoril besede. Zjutraj pa je stari Berden nakrmil živino. Mladi je sedel na voz in se odpeljal z židom po ravnini.

Zvečer se je odpravljala Kata Lejkova z Matildo in z Brumenovo. Pohišstvo je Arnstein zastavil.

Matilda je poiskala še starega Berdena. Izvedela je, kaj se je zgodilo. Bila je strta, pa vendar hkrati vesela, ne da bi vedela zakaj.

„Pa pozdravite Matijo, ko se vrne. in recite mu, da mu bom pisala.“

Ko je šla mimo bezga, je utrgala en sam cvet, kakor bi hotela ponesti s seboj vonj tega prijetnega bezga. Bogve, kdaj ga bo spet duhala.

* * *

Gitka se je možila. Stara Vrbanovka je tako hotela. Nič več ni hotela sama delati. S hlapcem pa, je rekla, ni dosti prida. In to je bilo res.

Matija je zvedel to novico, ko sta se z židom ustavila pri Vrbanovih.

„Kaj ne kupčuješ več?“ ga je vprašal Gitka, ko je videla, da spet prevaža žida.

„Še,“ je lagal. „Pa danes nisem šel nikamor. Prosil me je, če se peljem z njim. Zakaj bi se pa ne, ako je čas.“ Prikimala je.

„Možila se bom,“ je žalostno rekla čez čas. Vztrepetal je, ko je razumel. Gledal jo je in njegove nosnice so se širile. „Res,“ je potrdila. „Mati tako pravijo. Imajo že vse dogovorjeno. Njega niti ne poznam dobro. Pravijo, da je bogat. Samo toliko vem. Dvajset oralov zemlje ima in še trgovec je povrhu.“

Dvajset oralov, je pomislil fant. Toliko jaz nikdar ne spravim skupaj.

„In ti ga vzameš?“ je vprašal.

„Kaj pa hočem,“ je odvrnila. „Saj ga nimam rada, pa me silijo. Moram...“

Berden je molčal. Mislil je. Ko je že hotela oditi, jo je prijel, ji gledal naravnost, ostro v oči, in dejal tiho:

„In če bi prišel tak, ki ga imaš vsaj malo rada ... in bi prinesel denarja ter rekel: Počakaj še malo, da ... kaj bi rekla?“

Nič ni rekla, samo gledala mu je v oči. Tega pogleda se je bala. Tako je še ni nikdar gledal. Obrnila se je in šla brez odgovora. Berden je ostal. Premišljal je. Če bi prinesel denar. In kje dobiti denar? Kako lepo si je že opomogel s trgovino. Bil je podjeten, vedno na nogah. Izsilil je iz žida, da mu je plačeval nekoliko bolje kakor drugim. Zdaj pa je vsega konec. In Matilda je tudi šla. Vse je minilo. Gitka se bo poročila. Samo on ostane sam, z očetom. Še nikdar se ni zavedal samote s toliko silo, kakor te pomladi. Šel je na konec vrta. Veččrilo se je. V sobi, v gostilni so pili žid in drugi kupinarji in metali karte. Odkar je Berden z židom izgubil, ta ni več hotel igrati z njim. Berden je skušal misliti. Sinoči ob tem času je bil še svoj gospodar, imel je kletke polne piščancev. In svoboden je bil. Zdaj bo treba služiti še leto dni, zastonj seveda, in šele potem lahko spet misli na trgovino. Med tem se bo Gitka poročila — vse je šlo, po neumnem. Ampak, morda je tako prav.

Zvečer, že kasno ponoči, sta se vračala. Žid je bil pijan. Njegov tolsti obraz je blestel v odsevu luči, ki jo je Matija pritrjeval na voz. Žid se je skoraj opotekal. Matija mu je pomagal na voz, kjer je žid takoj pričel kimati.

„Tako glej, da ne bova prehitro doma,“ je dejal žid zateglo. Sedel je poleg Berdena in se naslanjal nanj. Matija se mu je izmikal.

„Vidiš,“ je govoril žid, preden je zaspal, „pri meni ti bo boljše, kakor če bi sam kupoval. Kaj pa zaslužiš, figo?“ Matija je molčal. Gledal je na židovo senco poleg sebe, in mislil: v levem žepu ima denarnico, ki je zdaj polna. Matija jo je še zvečer videl. A tudi v desnem žepu ima denarnico, tam je še več denarja. Ako bi bil ta denar njegov, bi lahko stopil pred Gitko in ji rekel: Počakaj me. Pa to so neumnosti. Žid spi, to je res, previdno bi moral poseči v njegov žep, žid se še zganil ne bi. A potem? Jutri bi prišli orožniki in ga odvedli. In če bi skrnil denar? Pretepali bi ga toliko časa, da bi izdal. Mar niso Beloviča topli do krvi, ker ni hotel povedati, kam je skrnil ukradeni denar? To bi bilo brez pomena. Tako enostavno ne gre ta reč.

Vso pot do doma je sanjaril in delal načrte.

Ko je legel, je bil načrt gotov.

„Mislim,“ je rekel očetu, ko je ta nakrmil konje in tudi legel, „da začnem čez dva tedna znova trgovati.“

Stari je samo pogrknil, nazadnje pa se mu je zazdelo, da je zininl:

„Samo če spet ne boš igral, potlej se spleča začenjati znova.“

„Igral ne bom več. Samo to leto bi rad še odigral.“

To je želel tudi stari Berden.

Ne, vsega leta se Berdenu ni posrečilo takoj pridobiti. Žid se je izogibal igranju.

Nekoč pa se mu je le posrečilo, ko je bil žid pijan in dobro razpoložen, ker je precej zaslužil. Takrat ga je Berden pripravil do igranja. Pri Vrbanovih sta sedela. Margitka ju je gledala, se smejala in privoščila Berdenu srečo.

„Za pol leta,“ je rekel Berden, ko je imel dobro karto.

Žid je mežikal. Pol leta, je mislil, ostanejo samo še štirje meseci. Ali ima asa? „Malo preveč je,“ je naposled zmigoval.

„Midva se nisva domenila, koliko smeva staviti,“ je ugovarjal fant. Žid je moral privoliti. Dal je karto, gledal Matiji v obraz, kakor bi hotel na njem razbrati, kaj je fant dobil. Matijev obraz je bil brezbrizen, hladen. Dobil je fanta. Saj je vedel. „Vseh deset mesecev,“ je rekel Matija, „in še eno karto.“ Zdaj je žid pogledal. Kakor bi se streznil.

„Ako vložiš v bank dva tisoč kron.“ Matija se je zganil. Dva tisoč kron. Kje pa ima toliko denarja!

„Ako zgubim, služim dvajset mesecev,“ je rekel.

„Ne,“ je odkimal Fischer. „S teboj igram samo še za denar.“ Prepirala sta se nekaj časa, pri čemer je Matija opazil, da je žid hotel izmenjati karto, in ga je prijel za roko. Držal ga je močno. Karto na mizo. Bila je devetica. Potem je metal sebi, ko je fant rekel, da ima dovolj. Na deset je obrnil sedmico. Nekaj časa je premišljal. Potlej je obrnil še eno, bila je dama. Dvajset. Deset mesecev je splahnelo. Žid se je iztreznil, Margitka se je zadovoljno smejala. Žid je spravil karte, še vedno mežikal, naposled pa dejal:

Greva.“

„Oho,“ se je smejal Berden. „Zdaj sem svoboden. Moram se prej pogoditi.“ Pa si je premislil. Ubogal je brez nadaljnjega. Samo dejal je: „Zdaj sem spet svoboden.“ Žid je molčal. Berden je pomežiknil Margitki in šel za svojim gospodarjem. Vpregel je konje v voz, sedel, prijel za vajeti in pognal v noč.

Dva tedna kasneje pa je mladi Berden pripeljal Fischerja domov vsega obtolčenega, bolnega, z močnimi podplutbami. A tudi sam je bil tak; še roke je imel povezane in usta zamašena s cunjo. Ležal je na vozu in priganjal konje. Stari Berden, ki je prilezel iz hleva, je spravil vso hišo pokoncu. Najprej je pritekla Fischerjeva žena, nato so prišli še drugi ljudje. Žida so spravili v posteljo in poklicali zdravnika, da ne bi umrl. Matijo pa, za katerega se nihče ni brīgal, je oče spravil v hlev na slamo, da si opomore.

Židu ni bilo nič posebnega, je dognal zdravnik, razen, da je ves pobit in pijan, česar sicer ni povedal; vendar je ostal vso noč v hiši, dokler se Fischer ni prespal.

Zjutraj sta prišla dva orožnika, ki sta izprašala najprej žida. Žid ni vedel nič točnega, samo denarja ni bilo. Zaradi denarja je ves obupan tarnal kakor tudi njegova žena. Potlej so zvekli iz hleva mladega Berdena. Berden je bil takisto močno obtolčen, po obrazu je imel podplutbe in celo zasekano rano po licu. Matija se je natančneje zavedal vsega. Vozil je kakor vedno. Kajpa, noč, gozd, ničesar ni videl. Pri Vrbanovih sta bila na večer dva nepoznana moška. Tudi Margitka ju ni poznala. Ko se je zmračilo - sta odšla, Morda sta bila ondava.

Da, sta kimala orožnika. Berdena je stari pospremil nazaj na slamo, dočim sta se orožnika napotila k Vrbanovim.

Stari Berden je sedel poleg sina na slami. Hlev je bil zaprt, skozi okno je prihajalo malo svetlobe in padalo na konja. Starec je skrival obraz v dlani in ves čas tiho tarnal.

„Kaj sva napravila, kaj sva napravila,“ je zdihoval komaj slišno. „Doslej sem živel pošteno.“

Matija je nekaj časa molčal, naposled pa le dejal jezno, skoraj sovražno:

„Le pojdite in povejte, kako je. Prav treba je tarnati. Vraga.“ In starec se je počasi le umiril, bolj zaradi fanta. Umaknil se je, a nikjer ni našel miru.

Zvečer je fant že vstal in šel pogledat Fischerja. Ko se je vrnil, je dejal očetu:

„Mislim, da žid mene sumi. — A to vam povem, če boste kaj napačnega kje povedali, potlej me ne imejte več za svojega sina. Nočem vas poznati. Vi ste spali in niste bili nikjer. In če bi vas hoteli ubiti, spali ste.“

To je bilo potrebno. Dva dni po tem so oba zaprli.

Zadeva pa se tudi s tem ni premaknila nikamor. Stari je spal v hlevu. Vrag vedi, če je spal, trdi pa, da je. Tudi pretepanje nič ne pomaga. Spal je, kakor po navadi. In ljudje so potrdili, da je ob takem času zmeraj že spal. Tudi Matija vztraja pri prvih izjavah. Tepejo ga. Nič ne pomaga. Žid je osumil njega. Žid morda že ve, kako je, morda se pa moti.

Iz zapora sta se vrnila pobita, pretepena. A stari Berden ni več tarnal. Samo grizel se je v ustnice. Še istega dne sta se odpravila od žida. Stari je še stopil k njemu in se mu prav lepo zahvalil, da ga je dal tako pretepati. Zato menda, ker mu je doslej zastonj tako garal. Žid si je vlačil brke.

„Že v redu, Berden. Orožnike sta povlekla, mene pa ne bosta. Jaz že vem, kako je bilo. Ampak, nič ne mislita, da vama bo kaj pomagalo. Nekoč vaju ujamem.“

Berden ni rekel nič, najrajši pa bi mu še eno prisolil. Kakor bi ga bile orožniške batine predramile.

Še istega dne sta se culami na plečih odpravila iz mesta. Na ravnino. Ležala je pred njima v popoldanskem pomladnem solncu. Njive in ljudje na teh njivah so se kopali v soncu. Stala sta in gledala ljudi: gospodar je držal za ročice pri plugu in za njim se je premetavala črna brazda mehke, vlažne prsti, ženske so kresale z motikami, paglavci so sedeli na vratnicah.

„Zemlja mi diši,“ je rekel starec. Spominjala ga je mladosti, vasi, pomladi na vasi. „Rad bi imel kaj zemlje.“

„Ako Bog da,“ je modro odvrnil fant, „bova tudi to imela. A najprej začnem spet kot kupinar, če...“ Do konca ni povedal, ker je imel še nekaj v načrtu.

Čez tri tedne se je pojavil pri Vrbanovih z novo kupinarsko kletko. Tudi čedneje je bil oblečen.

„O,“ je vzkliknila Gitka, ko ga je zagledala. „Si že spet kupinar? Ali še nisi zaigral prostosti?“

„Ne,“ je rekel resno. „In tudi ne mislim več.“ Smejala se je. Gledal ji je v oči. Ostal je resen. Potikal se je okoli nje in ko je šla v hlev, je stopil za njo. Nekaj je sumila in je obstala.

„Kaj je?“ ga je gledala.

„Rad bi ti nekaj rekel.“

„No, pa reci.“

„Rad te imam.“

Bušila je v vesel, zadovoljen smeh. Nato se je zresnila. Povesila je pogled in se obrnila, da bi šla. Prijel jo je za roko in jo ustavil.

„Kaj hočeš?“ je vprašala.

„Ali se boš omožila z onim?“

Pokimala je. „Drugo nedeljo bo poroka,“ je dejala tiho. Onemel je in izpustil njeno roko.

„Prinesel sem denar... nekoč si rekla, da bi lahko vzela drugega, če bi imel denar... nekaj let bi počakala.“ Privlekel je iz žepa debel šop bankovcev in ji ga pokazal. Gledala je denar, potem se je zazrla v njegove oči. Pogled se ji je širil.

„To je židov denar?“ je dejala pritajeno.

„Saj ni važno, čigav je,“ je dejal ostro. Ona pa se je odmikala. Stopil je za njo.

„Pusti me,“ je rekla prestrašeno. „Kričala bom.“

Obstal je. „Torej je bilo vse to brez pomena?“ Nasmehnil se je in se obrnil. Potlej jo je pogledal. „Če me izdaš —, to ti povem — pridem nekoč in te ustrelim.“ Gledala je za njim, ko je odhajal. Slišala je njegove korake; boječe je stopila k vratom na hlevu. Videla je, kako je odhajal s kletko na hrbtu, ki mu je zakrivala glavo. Naslonila se je na duri, oči je imela polne solz; ničesar ni videla, samo odnekod s kolnikov je slišala njegovo jodlanje, njegov glas, ki je klical ženske, če imajo kaj na prodaj.

* * *

Stara Arnsteinova hiša stoji sključena ob Solnčni ulici za latastim plotom, za katerim je bezgov grm. V gostilni je pokoj, ljudi ni. Fischer se vozi po ravnini in zasleduje mladega Berdena, ki kriči po vaških kolnikih in kupuje perutnino, zasleduje starega Berdena, ki na kmetih dela po njivah. Ljudje iz Arnsteinove hiše posedajo na vrtu, vsi, katerim ni bilo dano, da bi se kam pomaknili. Otroci se pojavajo za vodo po travnikih na pol nagi in lovijo ribe.

Nekdo mora vendar ostati v tem starem marofu, da bo kašljal pozimi, da bo čakal nove pomladi, novih južnih vetrov, ki morda dvignejo njegovo ladjo in jo poneso iz te zdolgočasnosti. Ni dano vsem hkrati odpotovati. Lesička je šla na letovišče, da bo vso zimo pripovedovala o širokem lepem svetu. Šla sta Berdena, na kmete. To je najbolje. Na ravnini, slutijo ljudje iz Arnsteinove hiše, raste bogat, lep kruh. In šla je naposled Kata Lejkova. Vzela je s seboj Matildo in Brumenovo. Kam? Kdo bi to vedel. Svet je širok, oglasile se niso nič več. To je: že kako živijo. Morda imajo stanovanje, oddajajo sobo za eno noč, za več noči. V tej sobi živi mlada Matilda Lešnjekova, lepo oblečena, našminkana, zjutraj pa Kata Lejkova spremlja svoje najemnike, ko se poslavljajo. Smehlja se na vrhu stopnic, ko se priklanja in morda uljudno govori:

„Priporočam se —.“

(Konec.)

Vebrov vrednostni dokaz za praitinitost Boga

Dr. Alfred Šerko

„Med našimi doživetji gre čuvstvom znano mesto, da nam prikazujejo svet in življenje še v luči posebnih vrednot, n. pr. v luči posebne prijetnosti, lepote, vrednosti, dobrote, svetosti itd.“

In sicer „imamo čuvstva, ki slone neposredno že na samem umskem doživetju, n. pr. na samih občutkih in višjih predstavah. Tako se n. pr. čuvstva prijetnosti in neprijetnosti grade neposredno, recimo, na občutkih temperature, svetlobe, trdote; čuvstva lepote in grdote pa na vzporednih višjih predstavah.“

prav do zadnjega trenutka karikaturno bojzljivi, pripravljeni celó ovajati, da ne bodo pozneje sami osumničeni... „Jugoslovanski odbor“, ki je imel svoj sedež v Londonu in je že l. 1917. podpisal „krfsko deklaracijo“, doma med ljudstvom ni našel ne odmeva ne stikov in je bil med narodom skoro nepoznan. Takratni politični vodniki kmetov in meščanstva niso imeli poguma, da se zanj in za njegovo propagando izrečejo kakorkoli in kjerkoli. Nasprotno, pograbili so za vsako priliko, da se ograde in odvrnejo od sebe sum veleizdaje, kaj veleizdaje, temveč že samega političnega nezadovoljstva. Veleizdajalce so opisovali kot ljudi, ki so svoj narod zapustili, hoteč ga iz osebnega koristiljubja prodati nejevernikom in vojnim sovražnikom. Čeprav je bilo nezadovoljstvo vsak dan večje, je vendarle ljudstvo, ki ni imelo nobene velike politične zgodovine in tradicije, — Čehi in Poljaki so imeli oboje — ostalo pasivno in mirno. Hrvati in Srbi so imeli vsaj svoj „zeleni kader“. Te „kadre“ so tvorili oboroženi dezertjerji avstro-ogrške armade, ki se niso hoteli več vrniti na fronto. Pobegnili so v goré in šume, kjer jim propadajoča oblast ni mogla do živega. Ti ubežniki so se združevali v taborišča in so napadali slabo zastražene vojaške transporte živil zaradi lastne prehrane. Teh ubežnikov se je pozneje balo tudi „Narodno Veće“, toda brez potrebe, zakaj bili so brez političnih vodnikov in so se mirno razšli po doméh, ko je minila nevarnost vojne in kazni zaradi dezertacije. Slovenci, vsaj kolikor je meni znano, nismo poznali niti „zelenih kadrov“.

(Dalje.)

Južni vetrovi

Miško Kranjec

Nobeni izmed naju ni bil njen mož oče. Toda prijazen je bil in rade smo ga imele. Bil je vedno med nami, govoril z nami, se smejal. Nikdar nisem videla človeka, ki bi se znal tako nasmihati. Takrat ga nisem razumela. Pozneje pa mi je bilo marsikaj jasno. No, zdaj je že tudi on mrtev in je pozabil, da nama ni bil oče. Preden pa sem zaznala za vse to, so me spravili v Čakovec k teti. Zame je bil tisti svet nov. Petnajstletna sem bila. Ko sem hodila še v šolo, sem imela fante, kmečke, in nič posebnega ni bilo to. Pozneje pa me je bilo vedno sram, če je kdo govoril o moških. Okno smo imeli na veliko dvorišče. Tam je stanovalo več strank in ljudje so hodili preko tistega dvorišča na cesto. Kadar sem videla moškega, sem vedno zardela. Sama nisem vedela, zakaj. No, čez dve leti sem se lepo razvila. Takrat tega nisem vedela, danes pa se spominjam, da sem bila lepo dekle. Tudi oblečena sem bila čedno, čeprav skromno. Ob nedeljah sem bila prosta. Teta je šla po svojih opravkih, jaz pa sem lahko šla svojo

pot. In tako se je zgodilo, da sem se neke pomladi spoznala s človekom tridesetih let. O, potihem sem imela svoje ljubezni do mladih fantov, a s temi nismo prišli skupaj. Samo z očmi smo si pripovedovali. Ta pa je prišel in že drugo nedeljo me je ogovoril in me povabil s seboj. Tako je šlo pomalem, dokler se naposled nisem odločila in odšla z njim po svetu. Nič ga nisem vprašala, kam se peljeva. Naravno: zame je bil bogataš, ki ima nekje svoje hiše, kjer bom poslej jaz gospodarica. Bila sem vsa njegova. V nekem mestu sva izstopila, tam je najel stanovanje v hotelu. Spala sem na lepi postelji, vse je bilo tako bogato, razkošno, kakor sem si želela. Jedla sva v restavracija. Kupila sem si obleke. Tako je šlo to življenje. Nekaj dni sem živela kakor v nebesih. Nič nisem povpraševala, samo živela sem. Nekega jutra pa, ko sem se zbudila, njega ni bilo v sobi. Vendar me to ni posebno vznemirjalo. Napravila sem se in šla povprašat k portirju. Povedali so mi, da je odpotoval. Našla sem tudi pismo, kjer mi je sporočal, da je moral po nujnih opravkih odpotovati v to in to mesto. Naj pridem za njim, naj se nastanim v tem in tem hotelu in ga počakam. Odpeljala sem se torej za njim, poiskala navedeni hotel in ga res našla. Tam sem najela sobo in čakala. A že je minil teden, denar mi je pohajal, njega pa ni bilo od nikoder. Začelo me je malce skrbeti. Nekega dne nisem mogla več plačati sobe in so mi odpovedali. Šla sem torej na cesto in ga tam čakala. Hodila sem čakati na vlak. Ni ga bilo. Bila sem vsa napeta, ker sem nejasno slutila, kaj se je zgodilo.

Ko sem nekoč stala vsa obupana na postaji in gledala za zadnjimi ljudmi, ki so izstopili, je stopil k meni človek, me lepo pozdravil kakor star znanec, in mi rekel, da me že dolgo išče. Drugekrati bi bila morda nekoliko presenečena, saj ga nisem nikdar še videla. Tokrat pa se mi je zdelo, da mi je nebo samo poslalo pomoč v tem času in nič se nisem upirala, ko mi je ponudil roko. Odkazal mi je v neki hiši sobo in celo denarja sem dobila za silo. Razveselila sem se tega in mislila, kakšen človek neki je to, ki je tako dober z menoj. Počasi pa se mi je vse razjasnilo. Tam sem srečala nekaj deklet, ki so pravtako, kakor jaz, imele vsaka svojo sobo, bile lepo oblečene, dela pa pravzaprav nikakega. Izpraševala so me, koliko služim. Gledala sem jih začudeno. A tudi to razočaranje je splahnelo. Živeti je bilo treba. Tako sem začela.“

Kata je ves čas poslušala, ne da bi se zganila. Tudi rekla ni ničesar, kakor bi Brumenova v resnici sama sebi pripovedovala. Šele čez čas je rekla:

„Začela si dovolj neumno, kakor vse druge.“

„Mislim,“ je menila Brumenova, „da nič bolj neumno kot ti. Saj je bilo pri tebi prav tako.“

„Ah, kaj pri meni. Jaz sem vendar prišla s kmetov. A kako je bilo potem?“

„No, tako je šlo dalje. Ko sem sprevidela, kaj sem, sem skušala več prislужiti. Nisem jokala, nič nisem mislila. Zdavnaj sem pozabila na dom, na teto, na to, da sem bila prevarana. Vse je bilo daleč, hladno. Nekaj let je šlo zelo dobro. Potem so me pa zavračali: starala sem se. Zato sem živela privatno. Tako se je več zaslužilo. Nisem bila od nikogar odvisna. Pozimi sem bila v mestih, poleti sem se pa odpeljala na letovišča.“

„A kje si se spoznala z Brumenom?“ je vprašala Lejkova.

„Na morju,“ je odvrnila Brumenova. „Bil je tam na letovišču in tako sva se počasi približala.“

„Pa ni vedel, kaj si?“

„Mogoče je vedel,“ je dejala Brumenova. „Mogoče pa ne. Vprašal me je, kaj sem.“

„In kaj si mu rekla?“

„Rekla sem mu, da sem imela trgovino, pa je prišla v konkurz. Zdaj pa da iščem mesta, da v jeseni začnem znova. Rekel je, naj grem z njim in naj pustim trgovino pri miru. Torej sem šla. Živela sva mnogo let v mestu, nazadnje pa prišla sem, ker ni kazalo, da bi mogla v večjem mestu živeti s prihranki, ki jih je imel.“

„Ampak, advokat pa le ni bil,“ je rekla Lejkova. „To sem vedela ves čas.“

„Ni bil advokat,“ je oporekala Brumenova. „Radovedna sem, zakaj ne bi smel biti advokat. Naposled pa — če ni bil, to je njegova stvar. Meni je rekel, da je bil in jaz sem mu verjela. Takrat pa, ko sva se spoznala, ni opravljal nikake službe več. Radi mene je bil lahko advokat ali pa ne.“

„Saj si mu tudi ti rekla, da si imela trgovino,“ se je nasmehnila Kata.

„No, da. Nekaj sem mu morala reči. Saj si tudi ti včasih govorčila, da si imela trgovino, ko vendar vsak otrok ve, da to ni res.“

„Zastran moje trgovine pa nočem besed. Imela sem jo, ako verjameš ali ne.“

„Radi mene si jo lahko imela. Morda je bilo le tako kakor z mojo. To naposled ni važno.“

„Ni važno,“ je oporekala Kata nejevoljno. „Jaz sem se v življenju ukvarjala s poštenimi posli.“

„Ah, prosim te, tisti tvoji pošteni posli. Le na Vrečka se spomni. Kaj je tudi on spadal med poštene posle?“

„Vrečko,“ je rekla Kata nekoliko zadržano. „On je bil nesreča. Mar ti nisi nikdar v življenju doživela nesreče?“

„Oh, cel kup takih nesreč,“ se je nasmehnila Brumenova. „Le za nobeno nisem jokala. Čemu tudi? Samo prva te še lahko vznemiri. Vseh nadaljnjih pa ne upoštevaš več. Ena več ali manj. Potem misliš samo na to, kako bi si prihranila kaj denarja. Hočeš živeti in samo to ti je še v mislih. Pride nekoč nadte, da bi se vrnila. Bogve, zakaj se hočeš vrniti, ko bi lahko vedela, da te nihče ne pričakuje, da so vsi tisti, ki so vedeli za tvojo nezgodo, že mrtvi ali pa tako stari kot ti in da jih taka stvar nič več ne vznemirja. In vendar sem se hotela vrniti. Bogata, kajpa, da se pokažem pred njimi. Iz leta v leto odlagaš svojo vrnitev in se pravzaprav nikoli ne vrneš. In to je prav. Nihče te ne pogreša, že zdavnaj so pozabili nate.“

„Jaz se mislim povrniti,“ je dejala Kata določno. „Zdaj spomladi pojdeva z Matildo po svetu. Vidiš, ko bi bil kdo šel z mano, kakor pojdem zdaj jaz z njo, bi bilo vse drugače. Njej bo laže. Ko bova imeli dovolj denarja, pojdeva v moj rojstni kraj. Tam kupiva hišo, nekaj zemlje in gorice. Da, gorice morajo biti zraven. Živeli bova samostojno, počasi jo omožim in bo dobro.“

„Omožiš,“ je vzkliknila Brumenova. „Od vseh stvari, ki jih misliš doseči v življenju, se ti ne izpolni tretjina. Najvažnejše pa gotovo ne. Pa tudi tako je dobro.“

„Pri njej bo drugače. Ko bi mogla postati še enkrat mlada, bi drugače živela. Zdaj bom gledala, da bo za njo v življenju drugače... Tista vrnitev mora biti lepa. Zadnje čase mislim samo nanjo. Pomlad bo takrat. Ne vem, zakaj mi je pomlad tako draga, pomlad, ko bezeg najlepše cvete, ko cvetejo akacije.“

„To je čudno,“ je dejala Brumenova. „Živiš v mestu. Nikdar se pravzaprav ne spominjaš česa posebnega. Pomlad v mestu je posebno drugačna kakor na vasi. V mestu postanejo ljudje nekam omotični, kadar prisije močnejše sonce in prodre med strehami na ulice. In kadar pada v mestu pomladni dež, je strašen dolgčas. Sediš v kavarni in si nemiren. Drugače je na kmetih, kadar pada tak dež. Sediš v nizki koči, ljudje se pomenkujejo. Gledaš skozi okno tisti dež in je prijetno. In na njivah je takrat že prvo zelenje, tisto lepo zelenje, ki človeka tako vznemiri.“

Noč je bila globoka, samo tisti odsev petrolejke iz kandelabra na cesti je padal skozi okno. Zunaj je bil mir, le od spodaj je bilo slišati nedoločen ropot. Tedaj je bila pri Fischerjevih velika stenska ura. Potihem sta obe šteli udarce in pazili, da ju ne bi kaj zmotilo.

„Šest,“ je rekla Brumenova, potem pa obmolknila. Natančno ob tem času bi bilo slišati pisk prihajajočega vlaka, ako bi bilo okno od-

prto. Namestu tega pa je spodaj spet začel nekdo prepevati, a zdaj okoli oglov.

„Berden poje,“ je rekla Kata, „je že spet pijan.“

„Bogve,“ je rekla Brumenova, „zakaj me tako očitno sovraži. Saj mu nisem nič storila.“

„Hm,“ se je skušala nasmehniti Kata. „To je njegova navada. Si mu že kdaj kaj storila: ali si se hvalila pred njim ali pred kom drugim. Ali pa kaj drugega takega. Svoje navade ima in zoper to ne moreš nič. On dobro ve, kako je z nami vsemi. Bolj mu človek laže, manj ti verjame. Vidiš, on ve, kaj si bila ti ali vsaj slutiti. Ker pa ti nočeš priznati, kar si bila, zato te preganja. Meni lahko rečeš, kar se ti zdi, čeprav ti tudi jaz ne bom verjela, a jaz te zaradi tega ne bom preganjala.“

„Pa kaj misli, da mu bom pravila, kaj sem bila? Kaj ga to briga?“

„Kaj ga briga! To je tisto: vsi smo se natresli sem in vsakdo, ki pride, bi rad bil nekaj več. Vsakdo je imel nekje trgovino ali gostilno, ženske pridejo z advokati ali s trgovci ali z ljudmi, ki imajo rento. No, on ve, da se je vsaka ukvarjala s prostitucijo, da je nekje s kmetov doma, da bi se zdaj rada vrnila, pa ni tiste majhne možnosti, da bi šla, ni vsaj nekaj denarja, da bi človek obdaril otroke sorodnikov, da nima za dostojno obleko. In vendar vsakdo kliče: Berden sem, Berden tja, za cigaro, za brizganec, za južino. In on gre. In tisti, ki mu daje, nima nič več kot on, daje mu pa samo zato, ker bi rad bil več kot on.“

Počasi sta obmolknili. Minevale so tiste minute, ki so morale še miniti: zdaj izstopiš iz vlaka, potem greš po cesti po mestu do sem. To je dobrih dvajset minut. Potem se človek še kje kako minuto zakasni in je pol ure. Tudi je v obema narastla napetost, da se jima ni dalo več govoriti. Znova sta si prižigali cigarete. Misli so se same razpredale in odhajale nekam daleč. Človek ni bil več utesnjen v to sobico, ni bila več zima, temveč pomlad, poljana, vse to se je mešalo. In Brumenova se je spomnila: bogve, zakaj sem ji vse povedala, vse svoje življenje. Morda res niso verjeli, da priležnik ni bil advokat, a vendar ni nihče vedel, da res ni bil. Zdaj bo Lejkova vedela vse. Pa je prišlo samo od sebe: kakor bi te že leta in leta tiščalo, da se nekomu razodeneš. Nato je v mislih zamahnila nad tem: saj natančnega itak nihče ne ve.

Potem so morale že preteči tiste minute, zakaj negotovost se je stopnjevala, dokler naposled ni nekdo krenil po postenju, s koraki, ki sta jih obe takoj prepoznali za Matildine. Naposled so se odprle duri, ki vodijo zunaj na stopnišče in sem. Kata se je vznemirila in tudi Brumenova se je zganila.

„Ona je,“ je spregovorila Brumenova. „Poznam njene korake.“ Šteli sta korake po stopnišču. „Ako ne potrka, je ona. Če pa potrka, potem je pa Markovičeva. Tista tako hodi.“

Ni potrkalo. Roka, ki je bila vajena najti kljuko v temi, je odprla. In pred durmi je obstala človeška senca. Potem se je ta senca zganila in stopila do srede sobe. Oni dve sta še vedno ždeli vsaka na svojem mestu.

„Matilda?“ je rekla Kata in nje glas je bil nemiren.

„Jaz sem,“ je tiho dejalo dekle.

„Tak prižgi vendar luč,“ je rekla Lejkova Brumenovi in vstala. Matilda je stopila k divanu in sedla.

„Ni treba,“ je reklo dekle. „Ni treba luči.“

Lejkova je nekaj iskala, potem je prišla k dekletu. Brumenova pa je rekla:

„Malo čaja ti napravim, z rumom. Čaj z rumom dobro de, če je mraz.“

„Ne čaja,“ je odvrnilo dekle.

„Ali bi kaj drugega?“ je vprašala Kata.

„Ne, nič.“

Kata je sedla k dekletu: očitno ni bilo vse v redu. Položila ji je roko na čelo. S prsti je poiskala žilo na senceh. Žila je močno bila. Snela je Matildi klobuk in ga dala Brumenovi.

„Daj, da te slečem,“ je rekla Kata, „spat pojdeš, da si oddahneš in spočiješ.“

Dekle se je dalo teti slačiti. Nato sta jo z Brumenovo spravili v posteljo. Ko je nekaj časa ležala, se je zaslišal tih jok. Ta jok je postajal nagloma močnejši, doker ni naposled izbruhnilo. Obe sta jo tolažili, a je nista mogli umiriti.

„Obesim se,“ je kričala Matilda, „v vodo skočim. Nočem več živeti.“

„V vodo, Matilda, obesiti se,“ je govorila Kata Lejkova. „To so neumnosti. Čemu? Vse premine, preide. In potl bo dobro, smejala se boš, in ne boš vedela, kako si mogla tako misliti.“ (Dalje.)

Dr. Janko Sernec

Dr. Dragotin Lončar

10. Josip Sernec je označil nezadostnost posebno nemškega idealizma, kakor sta ga učila Fichte in Hegel, ki je zanemarjal stvarnost. Zato je moral priti preobrat — materializem, ki je začel preiskovati naravo, njene sile in zakone, bistvo človeka, njegovo telesnost, njegove potrebe in prizadevanja, njegov vpliv na stvar in vpliv stvari na